

ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ ΤΟΥ ΓΕΝΙΚΟΥ ΕΙΣΑΓΓΕΛΕΑ
κ. ΓΕΩΡΓΙΟΥ ΚΟΣΜΑ

της 21ης Σεπτεμβρίου 1999 *

Περιεχόμενα

I — Εισαγωγή	I-8085
II — Το νομικό πλαίσιο	I-8086
A — Το κοινοτικό νομικό πλαίσιο	I-8086
α) Οι διατάξεις της Συνθήκης και των προσηκόντων κανονισμών	I-8086
β) Οι διατάξεις του Κανονισμού Υπηρεσιακής Καταστάσεως των υπαλλήλων των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων (στο εξής: ΚΥΚ) και της κοινής ρυθμίσεως στο πλαίσιο του RCAM	I-8087
B — Το εθνικό νομικό πλαίσιο	I-8088
α) Η ασφάλιση ασθένειας-μητρότητας για τους υπαγόμενους στο εθνικό σύστημα	I-8088
β) Η ασφάλιση ασθένειας-μητρότητας για τους μη υπαγόμενους στο εθνικό σύστημα	I-8090
III — Τα πραγματικά περιστατικά	I-8091
IV — Το προδικαστικό ερώτημα	I-8092
V — Η απάντηση στο προδικαστικό ερώτημα	I-8094
A — Επί της διατυπώσεως του προδικαστικού ερωτήματος	I-8094
B — Επί της απαγορεύσεως των δυσμενών διακρίσεων λόγω ιθαγένειας	I-8095
α) Επί της νομικής βάσεως της απαγορεύσεως των δυσμενών διακρίσεων λόγω ιθαγένειας	I-8096
αα) Επί της εφαρμογής του κανονισμού 1408/71	I-8096
αβ) Επί της εφαρμογής του άρθρου 48 της Συνθήκης ΕΟΚ και του κανονισμού 1612/68	I-8098
αγ) Επί της εφαρμογής του άρθρου 7 της Συνθήκης ΕΟΚ	I-8102
αδ) Συμπέρασμα επί της επιλογής νομικής βάσεως	I-8108
β) Επί της διαφορετικής μεταχειρίσεως παρεμφερών περιπτώσεων	I-8108
βα) Το αντικείμενο της διαφορετικής μεταχειρίσεως	I-8109
ββ) Η ομοιότητα των διαφοροποιημένων περιπτώσεων	I-8110
γ) Επί της αντικειμενικής δικαιολογήσεως της διαφορετικής μεταχειρίσεως	I-8113
δ) Συμπέρασμα επί της απαγορεύσεως των δυσμενών διακρίσεων λόγω ιθαγένειας	I-8114

* Γλώσσα του πρωτοτύπου: η ελληνική.

Γ — Επί της προστασίας του ανταγωνισμού	I- 8115
α) Επί της υπάρξεως επιχειρήσεως και ενώσεως επιχειρήσεων	I- 8116
β) Επί της υπάρξεως συμφωνίας ή αποφάσεως ενώσεως επιχειρήσεων ή εναρμονισμένης πρακτικής	I- 8118
γ) Επί της παρεμποδίσεως, του περιορισμού ή της νοθεύσεως του ανταγωνισμού	I- 8119
δ) Επί του επηρεασμού του ενδοκοινοτικού εμπορίου	I- 8120
ε) Επί του αισθητού βαθμού περιορισμού του ανταγωνισμού και επηρεασμού του ενδοκοινοτικού εμπορίου	I- 8122
στ) Συμπέρασμα επί της προστασίας του ανταγωνισμού	I- 8124
VI — Πρώταση	I- 8125

I — Εισαγωγή

1. Με την παρούσα αίτηση για την έκδοση προδικαστικής αποφάσεως, που ασκήθηκε σύμφωνα με το άρθρο 117 της Συνθήκης ΕΚ (κατέστη άρθρο 234 ΕΚ), το Tribunal d'arrondissement de Luxembourg (όγδοο τμήμα) υπέβαλε στο Δικαστήριο προδικαστικό ερώτημα σχετικά με την ερμηνεία, αφενός, των άρθρων 7 και 48 της Συνθήκης ΕΟΚ¹, του κανονισμού (ΕΟΚ) 1612/68 του Συμβουλίου, της 15ης Οκτωβρίου 1968, περί της ελεύθερης κυκλοφορίας των εργαζομένων στο εσωτερικό της Κοινότητας², όπως τροποποιήθηκε με τον κανονισμό (ΕΟΚ) 312/76 του Συμβουλίου, της 9ης Φεβρουαρίου 1976³, και του κανονισμού (ΕΟΚ) 1408/71 του Συμβουλίου, της 14ης Ιουνίου 1971, περί εφαρμογής των συστημάτων κοινωνικής ασφαλίσεως στους

μισθωτούς, στους μη μισθωτούς και στα μέλη των οικογενειών τους που διακινούνται εντός της Κοινότητας, όπως κωδικοποιήθηκε και ενημερώθηκε με τον κανονισμό (ΕΟΚ) 2001/83⁴, και, αφετέρου, του άρθρου 85, παράγραφος 1, της Συνθήκης ΕΟΚ. Συγκεκριμένα, το Δικαστήριο καλείται να κρίνει αν συμβαδίζουν με την απαγόρευση των δυσμενών διακρίσεων μεταξύ υπηκόων των κρατών μελών της Κοινότητας και την προστασία του ανταγωνισμού, αφενός, μία εθνική κανονιστική ρύθμιση και, αφετέρου, μία εγκύκλιος της Ενώσεως ταμείων υγείας (Union des caisses de maladie, στο εξής: UCM) και μία απόφαση της Συμπράξεως νοσοκομείων Λουξεμβούργου (Entente des hôpitaux luxembourgeois, στο εξής: EHL), οι οποίες έχουν σαν αποτέλεσμα να ισχύουν διαφορετικές τιμές για ιατρική και νοσοκομειακή περίθαλψη, ανάλογα με το αν πρόκειται για πρόσωπα που υπάγονται στο εθνικό σύστημα κοινωνικής ασφαλίσεως του Λουξεμβούργου ή για πρόσωπα που δεν υπάγονται στο σύστημα αυτό, όπως εν προκειμένω οι κοινοτικοί υπάλληλοι που υπάγονται στο κοινό σύστημα ασφαλίσεως λόγω ασθενείας των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων (Régime commun d'assurance maladie des Communautés européennes, στο εξής: RCAM).

1 — Το αιτούν δικαστήριο αναφέρει στα αντίστοιχα άρθρα της Συνθήκης ΕΚ. Εντούτοις, ενδείξει τον χρόνο κατά τον οποίο έλαβαν χώρα τα πραγματικά περιστατικά της υποθέσεως της κύριας δίκης, πρέπει να γίνει δεκτό ότι η απάντηση στο προδικαστικό ερώτημα πρέπει να αναφέρεται στην ερμηνεία των άρθρων της Συνθήκης ΕΟΚ.

2 — ΕΕ ειδ. έκδ. 05/001, σ. 33.

3 — ΕΕ ειδ. έκδ. 05/002, σ. 68.

4 — ΕΕ L 230, της 22ας Αυγούστου 1983, σ. 6.

II — Το νομικό πλαίσιο

κρίσεως λόγω ιθαγένειας μεταξύ των εργαζομένων των κρατών μελών, όσον αφορά την απασχόληση, την αμοιβή και τους άλλους όρους εργασίας».

A — Το κοινοτικό νομικό πλαίσιο

α) Οι διατάξεις της Συνθήκης και των προηγόντων κανονισμών

4. Εξάλλου, σύμφωνα με το άρθρο 7 του προμνησθέντος κανονισμού 1612/68:

2. Το άρθρο 7, παράγραφος 1, της Συνθήκης ΕΟΚ (μετέπειτα άρθρο 6, παράγραφος 1, της Συνθήκης ΕΚ, το οποίο κατέστη, μετά την τροποποίηση, άρθρο 12, παράγραφος 1 ΕΚ) ορίζει ότι:

«1. Ο εργαζόμενος υπήκοος ενός Κράτους μέλους δεν δύναται στην επικράτεια των άλλων κρατών μελών, να έχει, λόγω της ιθαγενείας του, διαφορετική μεταχείριση από τους ημεδαπούς εργαζομένους, ως προς τους όρους απασχολήσεως και εργασίας, ιδίως όσον αφορά την αμοιβή, την απόλυση, την επαγγελματική επανένταξη ή την επαναπασχόληση αν έχει καταστεί άνεργος.

«Εντός του πεδίου εφαρμογής της παρούσας συνθήκης και με την επιφύλαξη των ειδικών διατάξεών της, απαγορεύεται κάθε διάκριση λόγω ιθαγένειας».

3. Το άρθρο 48, παράγραφος 2, της Συνθήκης ΕΟΚ (μετέπειτα άρθρο 48, παράγραφος 2, της Συνθήκης ΕΚ, το οποίο κατέστη, μετά την τροποποίηση, άρθρο 39, παράγραφος 2 ΕΚ) ορίζει ότι:

2. Απολαύει των ιδίων κοινωνικών και φορολογικών πλεονεκτημάτων με τους ημεδαπούς εργαζομένους.

«Η ελεύθερη κυκλοφορία των εργαζομένων συνεπάγεται την κατάργηση κάθε δια-

(...)

5. Το άρθρο 2 του προμνησθέντος κανονισμού 1408/71, όπως κωδικοποιήθηκε και ενημερώθηκε από τον κανονισμό 2001/83, ορίζει ότι:

«1. Ο παρών κανονισμός ισχύει για μισθωτούς ή μη μισθωτούς που υπάγονται ή υπήχθησαν στη νομοθεσία ενός ή περισσοτέρων από τα κράτη μέλη και είναι υπήκοοι ενός από τα κράτη μέλη ή απάτριδες ή πρόσφυγες που κατοικούν στο έδαφος ενός κράτους μέλους, καθώς και για τα μέλη της οικογένειάς τους και για τους επιζώντες τους.

(...)

6. Εξάλλου, σύμφωνα με το άρθρο 3, παράγραφος 1, του ανωτέρω κανονισμού:

«Γα πρόσωπα που κατοικούν στο έδαφος ενός από τα κράτη μέλη, και για τα οποία ισχύουν οι διατάξεις του παρόντος κανονισμού, υπόκεινται στις υποχρεώσεις και απολαύουν των δικαιωμάτων που απορρέουν από τη νομοθεσία κάθε κράτους μέλους υπό τους ίδιους όρους με τους υπηκόους του, υπό την επιφύλαξη των ειδικών διατάξεων του παρόντος κανονισμού».

7. Τέλος, το άρθρο 85, παράγραφος 1, της Συνθήκης ΕΟΚ (μετέπειτα άρθρο 85, παρά-

γραφος 1, της Συνθήκης ΕΚ και νυν άρθρο 81, παράγραφος 1 ΕΚ) ορίζει ότι:

«Είναι ασυμβίβαστες με την κοινή αγορά και απαγορεύονται όλες οι συμφωνίες μεταξύ επιχειρήσεων, όλες οι αποφάσεις ενώσεων επιχειρήσεων και κάθε εναρμονισμένη πρακτική, που δύνανται να επηρεάσουν το εμπόριο μεταξύ κρατών μελών και που έχουν ως αντικείμενο ή ως αποτέλεσμα την παρεμπόδιση, τον περιορισμό ή τη νόθευση του ανταγωνισμού εντός της κοινής αγοράς και ιδίως εκείνες οι οποίες συνίστανται:

α) στον άμεσο ή έμμεσο καθορισμό των τιμών αγοράς ή πωλήσεως ή άλλων όρων συναλλαγής·

(...)

β) Οι διατάξεις του Κανονισμού Υπηρεσιακής Καταστάσεως των υπαλλήλων των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων (στο εξής: ΚΥΚ) και της κοινής ρυθμίσεως στο πλαίσιο του RCAM

8. Δυνάμει των άρθρων 64 και 72 του ΚΥΚ, οι κοινοτικοί υπάλληλοι καταβάλλουν εισφορές στο RCAM, το οποίο και αναλαμβάνει τα ιατρικά έξοδα. Σύμφωνα με το άρθρο 72, παράγραφος 1, του ΚΥΚ, η σύζυγος του κοινοτικού υπαλλήλου τυγχάνει

καλύψεως έναντι των κινδύνων ασθενείας που προβλέπει το άρθρο αυτό.

9. Για την εφαρμογή, μεταξύ άλλων, των ανωτέρω υιοθετήθηκε σχετική κοινή ρύθμιση για την κάλυψη έναντι των κινδύνων ασθενείας των υπαλλήλων των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων (Réglementation relative à la couverture des risques de maladie des fonctionnaires des Communautés européennes). Σύμφωνα με το άρθρο 2 της κοινής ρυθμίσεως, υπάγονται στη ρύθμιση αυτή οι υπάλληλοι των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων. Εξάλλου, το άρθρο 3 της ίδιας ρυθμίσεως προβλέπει την υπαγωγή στην ίδια ρύθμιση των συζύγων των υπαλλήλων αυτών υπό προϋποθέσεις που, εν προκειμένω, δεν φαίνεται να χωρεί αμφιβολία ότι συντρέχουν στο πρόσωπο της συζύγου του Ferlini.

10. Δυνάμει του άρθρου 72 του ΚΥΚ, των άρθρων 1, 2 και 3 της κοινής ρυθμίσεως, καθώς και του τίτλου VIII του παραρτήματος I της ρυθμίσεως αυτής, σε περίπτωση νοσοκομειακής περιθάλψεως λόγω τοκετού, κατά τη χρονική περίοδο που έλαβαν χώρα τα πραγματικά περιστατικά της υποθέσεως της κύριας δίκης, τα επιστρεπτέα από το RCAM έξοδα ήσαν η ιατρική αμοιβή για τις υπηρεσίες μαιάς και αναισθησιολόγου καθώς και οι δαπάνες σχετικά με τον θάλαμο τοκετού, την αγωγή κνησιοθεραπευτού και, επιπλέον, όλες οι άλλες παροχές που συνδέονταν ευθέως με τον τοκετό, σε ποσοστό 100 % και μέχρι ενός ανωτάτου ορίου. Τα έξοδα παραμονής σε νοσοκομείο επιστρέφονταν, σε ποσοστό 85 %, το δε χορηγούμενο ποσό δεν μπορούσε να υπερβαίνει ένα συγκεκριμένο όριο.

11. Το άρθρο 9, παράγραφος 2, της κοινής ρυθμίσεως ορίζει ότι «τα όργανα προσπαθούν, στο μέτρο του δυνατού, να διαπραγματευθούν με τους εκπροσώπους του ιατρικού επαγγέλματος και/ή τις αρμόδιες αρχές, ενώσεις και ιδρύματα, συμφωνίες για τον καθορισμό των ποσών που καταβάλλουν οι δικαιούχοι, λαμβάνοντας υπόψη τις τοπικές συνθήκες και, ενδεχομένως, τους ήδη ισχύοντες τιμοκαταλόγους τόσο από ιατρική όσο και από νοσοκομειακή άποψη».

12. Από τα στοιχεία του φακέλου προκύπτει ότι, κατά την χρονική περίοδο που έλαβαν χώρα τα πραγματικά περιστατικά της υποθέσεως της κύριας δίκης, δεν είχε συναφθεί συμφωνία μεταξύ του RCAM και της EHL, μολονότι οι Κοινότητες είχαν λάβει σχετική πρωτοβουλία⁵.

B — Το εθνικό νομικό πλαίσιο

α) Η ασφάλιση ασθενείας-μητρότητας για τους υπαγόμενους στο εθνικό σύστημα

13. Όπως αναφέρει η διάταξη παραπομπής, η εθνική νομοθεσία που ίσχυε κατά το χρόνο των επίμαχων περιστατικών της υποθέσεως

5 — Κατά τον Ferlini, οι Ευρωπαϊκές Κοινότητες διεκδικούσαν την ίδια ονοματολογία ιατρικών πράξεων, την ίδια κλίμακα εισφορών και τις ίδιες τιμές με αυτές που εφαρμόζονταν στα πρόσωπα που υπάγονταν στο σύστημα κοινωνικής ασφάλισης του Λουξεμβούργου. Ωστόσο, οι επαγγελματικοί κύκλοι αυτού του κράτους μέλους αντιτίθενταν στις ανωτέρω διεκδικήσεις, επιθυμώντας να κοστολογήσουν τις ιατρικές υπηρεσίες ανάλογα με τα τεκμαιρόμενα ως σημαντικά εισοδήματα των κοινοτικών υπαλλήλων και με τη φύση των παρεχόμενων υπηρεσιών.

της κύριας δίκης για τους ασφαλισμένους στα λουξεμβουργιανά ταμεία υγείας περιλαμβανόταν, κατ' ουσίαν, στα άρθρα 308 bis έως quater του κώδικα κοινωνικών ασφαλίσεων⁶.

14. Ενόψει της φύσεως του συστήματος κοινωνικής ασφαλίσεως που επιδιώχθηκε από τον Λουξεμβουργιανό νομοθέτη, οι τιμές που ισχύουν για τις ιατρικές πράξεις είναι απο-

λύτως ενιαίες. Καθορίζονται αποκλειστικώς βάσει της φύσεως της παροχής και δεν ποικίλλουν ούτε ανάλογα με το εισόδημα του ασθενούς ούτε ανάλογα με τα προσόντα του παρέχοντος τις ιατρικές υπηρεσίες.

6 — Όπως ειδικότερα αναφέρει ο εθνικός δικαστής, πριν από το 1925, η σχετική με την κοινωνική ασφάλιση νομοθεσία δεν προέβλεπε την ελεύθερη επιλογή ιατρού. Συναίτιους αλλά δεν επέβαλε τη συναγή συμβάσεων μεταξύ των ταμείων υγείας και των παρέχοντων ιατρικές υπηρεσίες. Επομένως, αν υφίσταντο τέτοιες συμβάσεις, αυτές ήταν καθαρά προαιρετικής φύσεως.

Ο νόμος της 17ης Δεκεμβρίου 1925 προέβλεπε μια γενική σύμβαση των ιατρικών τιμολογίων, πλην όμως με μεγάλο περιθώριο κλιμακώσεως (μέχρι το τριπλάσιο). Εφόσον, εξάλλου, ο νόμος αυτός καθόριζε τις ανώτατες εισφορές που μπορούσαν να απαιτούν τα ταμεία από τους ασφαλισμένους, οι οποίοι είχαν στο εξής το δικαίωμα ελεύθερης επιλογής ιατρού, ήταν ανάγκη να υφίστανται συμβάσεις, έστω και αν αυτές εξακολουθούσαν πάντα να μην είναι υποχρεωτικές. Επιπλέον, η ίδια η φύση της κοινωνικής ασφαλίσεως απαιτούσε την ύπαρξη ενιαίων τιμολογίων για όλους τους ασφαλισμένους που υπάγονταν στην ίδια επαγγελματική κατηγορία.

Με τον νόμο της 6ης Σεπτεμβρίου 1933 προστέθηκε στον κώδικα κοινωνικών ασφαλίσεων το άρθρο 308 bis σύμφωνα με το οποίο, σε περίπτωση που δεν υφίσταται σύμβαση, ένας οργανισμός ίσως εκπροσωπήσεως των ενδιαφερομένων θα υπέβαλε πρόταση η οποία θα ήταν υποχρεωτική για τη Διοίκηση.

Οι συλλογικές συμβάσεις και οι προτάσεις της επιτροπής καθίσταντο υποχρεωτικές ύστερα από την επικύρωσή τους από τη Διοίκηση.

Μετά το 1951, οι ενεργητικές διατάξεις της ασφαλίσεως υγείας καλύπτουν ολόκληρο τον πληθυσμό. Η Ένωση ιατρών διεκδίκησε κάποιο περιθώριο ελευθερίας όσον αφορά τον καθορισμό των αμοιβών σε συνάρτηση με τις αποδοχές του ασθενούς. Η διεκδίκηση αυτή έγινε αποδεκτή, σε κάποιο βαθμό, με τον μεταρρυθμιστικό νόμο της 24ης Απριλίου 1954.

Με τον μεταρρυθμιστικό νόμο της 2ας Μαΐου 1974, η κυβέρνηση επέβαλε ενιαία ονοματολογία και τιμές όσον αφορά τις ιατρικές πράξεις, και τούτο ασχέτως του εισοδήματος του ασφαλισμένου και των προσόντων του παρέχοντος τις υπηρεσίες.

Πράγματι, ύστερα από τον νόμο αυτό, υφίστανται τέσσερις κατηγορίες κανόνων που διέπουν τον σχετικό τομέα. Οι συλλογικές συμβάσεις που έχουν καταστεί υποχρεωτικές με υπουργικές αποφάσεις, οι αποφάσεις της επιτροπής συνδιαλλαγής και διαπραγμάτευσης, σε περίπτωση ανυπαρξίας συλλογικών συμβάσεων, που έχουν επίσης καταστεί υποχρεωτικές με υπουργικές αποφάσεις, οι καθαρώς συμβατικού χαρακτήρα κανόνες και, τέλος, οι καθαρώς ρυθμιστικού και νομοθετικού χαρακτήρα κανόνες.

Οι ιατρικές φύσεως παροχές, για τις οποίες μπορούν να ισχύουν τιμές οι οποίες αποτελούν τον καρπό συλλογικών διαπραγματεύσεων ή έχουν οριστεί με απόφαση της επιτροπής ίσως εκπροσωπήσεως, είναι καταρχήν μόνο αυτές που περιλαμβάνονται σε καθορισμένη με υπουργική απόφαση ονοματολογία, η οποία αποτελεί μέρος του οργανισμού των λουξεμβουργιανών ταμείων υγείας.

Υστερα από τον νόμο περί του προϋπολογισμού της 20ης Δεκεμβρίου 1982, ο νομοθέτης παρενέβη κατά τρόπο άμεσο για να καθορίσει τις τιμές ορισμένων παροχών. Η ίδια πρακτική διαπιστώνεται όσον αφορά κάθε σχετικό μεταγενέστερο νόμο.

15. Όσον αφορά στην ασφάλιση ασθένειας-μητρότητας, τα καλυπτόμενα πρόσωπα είναι υποχρεωτικώς ασφαλισμένα σε ταμεία υγείας που είναι αυτόνομοι δημόσιοι φορείς έχοντες νομική προσωπικότητα και τελούντες υπό την εποπτεία του κράτους. Η χρηματοδότηση των ταμείων υγείας γίνεται, κυρίως, μέσω εισφορών, είτε άμεσων είτε εμμέσων.

16. Όπως αναφέρουν τόσο ο Ferlini όσο και η Επιτροπή, στις παροχές λόγω μητρότητας το σύστημα διέφερε από εκείνο που ίσχυε για τις παροχές λόγω ασθένειας. Κατά τη χρονική περίοδο που έλαβαν χώρα τα πραγματικά περιστατικά της υποθέσεως της κύριας δίκης, το σύστημα λόγω ασθένειας πρόβλεπε τη συναγή συλλογικών συμβάσεων μεταξύ των ταμείων ασφαλίσεως και των διαφόρων κατηγοριών προσώπων που παρείχαν υπηρεσίες, χωρίς διάκριση μεταξύ του νοσοκομειακού και του εξωνοσοκομειακού τομέα. Αυτές οι συμβάσεις καθίσταντο υποχρεωτικές με υπουργικές αποφάσεις για όλους, ακόμη και για τους παρέχοντες υπηρεσίες που δεν ήταν μέλη της ενώσεως που είχε διαπραγματευθεί τη σύμβαση⁷. Αντίθετα, το σύστημα που αφορούσε στην ασφάλιση λόγω μητρότητας βασιζόταν στην καταβολή από το κράτος ενός κατ' αποκοπήν ποσού. Σύμφωνα με τον Ferlini, το σύστημα αυτό έμοιαζε στην πραγματικότητα

7 — Η Επιτροπή αναφέρει ότι σήμερα το σύστημα δεν έχει αλλάξει σημαντικά, εκτός από το γεγονός ότι γίνεται διάκριση μεταξύ νοσοκομειακού και εξωνοσοκομειακού τομέα.

να ανήκει περισσότερο στον τομέα οικογενειακών παροχών παρά στον τομέα ασφάλισης λόγω ασθένειας.

17. Όπως αναφέρεται στη διάταξη παραπομπής, δύναμει της ισχύουσας κατά τον χρόνο των πραγματικών περιστατικών νομοθεσίας (νόμοι της 27ης Ιουνίου 1983 και της 3ης Ιουλίου 1975) οι ασφαλισμένες εγγυήσαν, κατά τον τοκετό, των φροντίδων μαιάς, ιατρικής περιθάλψεως, νοσηλείας σε σχετικό νοσοκομείο ή κλινική, φαρμακευτικών ιδιοσκευασμάτων και προϊόντων διαίτης για βρέφη. Οι παροχές αυτές καλύπτονταν από το κράτος με ένα κατ' αποκοπήν ποσό καθοριζόμενο από règlement grand-ducal (ρύθμιση Μεγάλου Δουκάτου) λαμβανομένης χωριστά υπόψη κάθε παροχής.

18. Το règlement grand-ducal που ίσχυε κατά τον χρόνο που έλαβαν χώρα τα πραγματικά περιστατικά της υποθέσεως της κύριας δίκης ήταν το règlement grand-ducal της 31 Δεκεμβρίου 1974⁸, όπως τροποποιήθηκε, που είχε ως αντικείμενο τον προσδιορισμό, κατ' εφαρμογήν των άρθρων 6 και 13 του κώδικα κοινωνικών ασφαλίσεων, των παροχών σε είδος σε περίπτωση ασθένειας ή μητρότητας. Το άρθρο 12 του ανωτέρω règlement grand-ducal, καθόριζε το ύψος του κατ' αποκοπήν ποσού, ενώ παράλληλα προέβλεπε λεπτομερώς τα επί μέρους στοιχεία που συγκροτούσαν το ποσό αυτό και την τιμή που αντιστοιχούσε σε καθένα από τα στοιχεία αυτά.

19. Σύμφωνα με τη μνημονευθείσα στη διάταξη παραπομπής εγκύκλιο της UCM, της

1ης Δεκεμβρίου 1988, σχετικά με την κατανομή των στοιχείων που συνθέτουν τις κατ' αποκοπήν οριζόμενες τιμές για τα συναφή με τον τοκετό έξοδα ύστερα από την 1η Ιανουαρίου 1989⁹, στην πράξη το σύστημα, που επέβαλαν η ισχύουσα κατά το χρόνο των επίδικων περιστατικών νομοθεσία και το σχετικό règlement grand-ducal της 31ης Δεκεμβρίου 1974, υπολογιζόταν με βάση τρία στοιχεία, ήτοι την ιατρική αρωγή, τα συναφή προς τον τοκετό έξοδα και τα προϊόντα διαίτης¹⁰.

β) Η ασφάλιση ασθένειας-μητρότητας για τους μη υπαγόμενους στο εθνικό σύστημα

20. Όπως αναφέρουν η Κυβέρνηση του Λουξεμβούργου και η Επιτροπή, οι τιμές που προβλέπονται στο Λουξεμβούργο για παροχές περιθάλψεως προς πρόσωπα που υπάγονται στο πεδίο εφαρμογής του κανονισμού 1408/71 είναι ίδιες με αυτές που εφαρμόζονται για τους υπαγόμενους στο εθνικό σύστημα. Εξάλλου, τα πρόσωπα που υπάγονται στο πεδίο εφαρμογής του κανονισμού 1408/71 περιλαμβάνονται ρητώς στο πεδίο εφαρμογής των συλλογικών συμβάσεων σχετικά με την ασθένεια. Θα πρέπει λοιπόν να γίνει δεκτό ότι και στην περίπτωση της ασφαλίσεως λόγω μητρότητας, το κατ' αποκοπήν ποσό, που προβλεπόταν από το règlement grand-ducal της 31ης Δεκεμβρίου 1974, εφαρμόζοταν και στα πρόσωπα αυτά.

9 — Το κείμενο της παραπέμπεται σε παράρτημα των γραπτών παρατηρήσεων που κατέθεσε ο Ferlini.

10 — Ο Ferlini, αναφερόμενος στο κείμενο της εγκυκλίου της UCM, ισχυρίζεται ότι αυτά τα στοιχεία κοστολογούνταν πλέον το πρώτο σύμφωνο με σύμβαση μεταξύ της UCM και της Ενώσεως Ιατρών και Οδονιάτρων (Association des Médecins et Médecins dentistes, στο εξής: AMMD), το δεύτερο και το τρίτο σύμφωνα με σύμβαση μεταξύ της UCM και της EHL.

Ο Ferlini τονίζει μάλιστα ότι, σήμερα, το νέο νομοθετικό καθεστώς έχει προσαρμοστεί σε αυτήν την πρακτική, η οποία συνίσταται στην παραπομπή στην τιμές που έχουν οριστεί συμβατικά για όλα εκείνα τα στοιχεία του προβλεπόμενου κατ' αποκοπήν ποσού.

8 — Mémorial A αριθ. 95 της 31.12.1974, σ. 2398.

21. Αντίθετα, για τους υπολοίπους μη υπαγόμενους στο εθνικό σύστημα κοινωνικής ασφάλισης, φαίνεται ότι οι ρυθμίσεις και οι συλλογικές συμβάσεις, που αναφέρονται ανωτέρω, δεν εφαρμόζονταν και ότι, με την επιφύλαξη νομοθετικών ή κανονιστικών διατάξεων ή διεθνών δεσμεύσεων του Λουξεμβούργου, τα πρόσωπα που παρέχουν υπηρεσίες περιθάλψεως είχαν κάθε ελευθερία ως προς τον καθορισμό των τιμών.

σύζυγός του έχουν την υπηκοότητα κράτους μέλους της Κοινότητας ¹¹.

24. Δεδομένης της ιδιότητας του Ferlini ως υπαλλήλου των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων, τόσο ο ίδιος όσο και η σύζυγός του, υπάγονται στο RCAM.

22. Έτσι, ελλείψει συμβάσεως μεταξύ του RCAM και της EHL, η τελευταία καθόρισε μονομερώς τις τιμές νοσοκομειακής περιθάλψεως, οι οποίες εφαρμόζονταν από την 1η Ιανουαρίου 1989 στους μη υπαγόμενους στο εθνικό σύστημα κοινωνικής ασφάλισης, συμπεριλαμβανομένων των κοινοτικών υπαλλήλων που υπάγονταν στο RCAM.

25. Μεταξύ της 17ης Ιανουαρίου 1989 και της 24ης Ιανουαρίου 1989, η σύζυγος του εφεσείοντος νοσηλεύθηκε στο Centre hospitalier de Luxembourg (στο εξής: CHL), λόγω τοκετού. Στη διάταξη παραπομπής αναφέρεται ότι το CHL είναι δημόσιο ίδρυμα.

26. Στις 24 Φεβρουαρίου 1989, το CHL απέστειλε στον εφεσείοντα το σχετικό με τις δαπάνες νοσηλείας τιμολόγιο, για ποσό 73 460 φράγκων Λουξεμβούργου (LUF).

III — Τα πραγματικά περιστατικά

23. Ο Ferlini είναι υπάλληλος της Επιτροπής της Ευρωπαϊκής Ένωσης και εργάζεται στο Λουξεμβούργο. Στη διάταξη παραπομπής δεν διευκρινίζεται πάντως αν ο Ferlini και η

27. Ο Ferlini προέβαλε αντιρρήσεις κατά μιας διατάξεως περί πληρωμής υπό όρους η οποία είχε εκδοθεί κατ' αυτού στις 22 Απριλίου 1993 και με την οποία είχε υποχρεωθεί να καταβάλει στο CHL το ανωτέρω ποσό.

¹¹ — Στις παρατηρήσεις που κατέθεσε ο Ferlini αναφέρεται ότι ο τελευταίος έχει την ιταλική υπαγωγή.

28. Με απόφαση της 24ης Ιουνίου 1994, το Tribunal de paix de Luxembourg, εκδικάζοντας επί αστικής υποθέσεως και σε κατ' αντιδικία δίκη, κήρυξε αβάσιμες τις αντιρρήσεις και υποχρέωσε τον Ferlini να καταβάλει στο CHL το ποσό αυτό προσηυξημένο με τους νόμους τόκους.

29. Στις 5 Οκτωβρίου 1994, ο Ferlini άσκησε έφεση κατά της ανωτέρω αποφάσεως.

30. Όπως αναφέρεται στη διάταξη παραπομπής, κατά τον εφεσείοντα, το ποσό που χρέωσε το CHL προέκυπτε, αφενός, από την εφαρμογή των τιμών νοσοκομειακής περιθάλψεως οι οποίες είχαν ορισθεί από την EHL, εφαρμόζονταν ύστερα από την 1η Ιανουαρίου 1989 και ίσχυαν επί των προσώπων και οργανισμών που δεν υπάγονται στο εθνικό σύστημα κοινωνικής ασφάλισεως και, αφετέρου, από την εφαρμογή των τιμών οι οποίες ίσχυαν για αυτούς που υπάγονταν στα ταμεία υγείας και οι οποίες προέκυπταν από την εγκύκλιο της UCM της 1ης Δεκεμβρίου 1988. Όμως, οι τιμές αυτές υπερέβαιναν κατά πολύ αυτές που ίσχυαν για τους υπαγόμενους στο εθνικό σύστημα κοινωνικής ασφάλισεως και συνιστούσαν δυσμενή διάκριση.

31. Προς στήριξη της εφέσεώς του, ο Ferlini προβάλλει ότι ο καθορισμός των δαπανών νοσοκομειακής περιθάλψεως, στον οποίο προέβη το CHL, αντίκειται προς την αρχή της ισότητας. Στη συνέχεια, ο εφεσείων υποστηρίζει ότι το σύστημα καθορισμού τιμών νοσοκομειακής περιθάλψεως που εφαρμόζεται επί των υπαλλήλων των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων, όπως αυτό προκύπτει από

συμφωνία μεταξύ των νοσοκομείων του Λουξεμβούργου, συνασπισμένων στο πλαίσιο της EHL, αντίκειται προς το άρθρο 85, παράγραφος 1, της Συνθήκης.

32. Επικουρικώς, ο εφεσείων εκτιμά ότι το ζητούμενο ποσό είναι υπερβολικό και δυσανάλογο προς τις παρασχεθείσες υπηρεσίες.

33. Το εφεσίβλητο CHL ζητεί την απόρριψη της εφέσεως και την επιβεβαίωση της πρωτόδικης αποφάσεως καθώς και αποζημίωση λόγω δικαστικών εξόδων. Το CHL ισχυρίζεται κατ' ουσία ότι η κατάσταση των κοινοτικών υπαλλήλων δεν είναι συγκρίσιμη με αυτή των υπαγομένων στο εθνικό σύστημα κοινωνικής ασφάλισεως. Οι πρώτοι δεν πληρώνουν φόρους ούτε εισφορές στα εθνικά ασφαλιστικά συστήματα, το εισόδημά τους είναι πιο υψηλό, ενώ το RCAM δεν είχε συνάψει καμία σύμβαση με την EHL κατά το χρόνο που έλαβαν χώρα τα πραγματικά περιστατικά της υποθέσεως της κύριας δίκης. Τέλος, το CHL υποστηρίζει ότι οι προϋποθέσεις του άρθρου 85 της Συνθήκης δεν συντρέχουν εν προκειμένω.

IV — Το προδικαστικό ερώτημα

34. Κατά το δικαστήριο της παραπομπής, το άρθρο 48 της Συνθήκης και οι κανονισμοί

1408/71 και 1612/68 αφορούν μόνο στους κοινοτικούς υπηκόους οι οποίοι, εντός ενός άλλου κράτους μέλους, έχουν πρόσβαση σε απασχόληση ή ασφαλιστική κάλυψη διεπόμενη από τη νομοθεσία του εν λόγω κράτους μέλους. Ωστόσο, στο μέτρο που οι κοινοτικοί υπάλληλοι κατοικούν εντός άλλου, εκτός του δικού τους, κράτους μέλους, λόγω ακριβώς των καθηκόντων τους, δεν θα επιτρέπεται να περιοριστούν σε κατάσταση λιγότερο ευνοϊκή απ' όσο αυτή που ισχύει για κάθε άλλο μισθωτό, υπήκοο κράτους μέλους. Αντιθέτως, πρέπει να απολαύουν του συνόλου των πλεονεκτημάτων που απορρέουν από το κοινοτικό δίκαιο για τους υπηκόους των κρατών μελών όσον αφορά την ελεύθερη κυκλοφορία των προσώπων, την ελευθερία εγκαταστάσεως και την κοινωνική προστασία.

35. Ο εθνικός δικαστής εκτίμησε επίσης ότι τα τεθέντα από τον εφεσείοντα ζητήματα καθώς και οι προβληθείσες από το εφεσίβλητο αντιρρήσεις δεν μπορούν να κριθούν χωρίς την ερμηνεία των αρχών που διέπουν το δίκαιο του ανταγωνισμού, ιδίως από πλευράς του ζητήματος της αμοδιότητας των κρατών μελών όσον αφορά στη ρύθμιση του δικού τους συστήματος κοινωνικής ασφαλίσεως, του ιδιαιτέρου καθεστώτος των επιχειρήσεων και των οικείων παροχών, καθώς και του επηρεασμού της κοινής αγοράς.

36. Με βάση τα ανωτέρω το Tribunal d'arrondissement de Luxembourg (όγδοο

τμήμα) αποφάσισε να θέσει στο Δικαστήριο το ακόλουθο προδικαστικό ερώτημα:

«Έχοντας υπόψη την αρχή της απαγορεύσεως των διακρίσεων μεταξύ υπηκόων των κρατών μελών της Ευρωπαϊκής Ενώσεως, αρχή που έχει καθιερωθεί με τα άρθρα 6 και 48 της Συνθήκης ΕΚ και, όσον αφορά τον τομέα της ελεύθερης κυκλοφορίας των εργαζομένων στο εσωτερικό της Κοινότητας, με τον κανονισμό 1612/68 του Συμβουλίου, της 5ης Οκτωβρίου 1968, περί της ελεύθερης κυκλοφορίας των εργαζομένων στο εσωτερικό της Κοινότητας, όπως τροποποιήθηκε με τον κανονισμό 312/76 του Συμβουλίου, της 9ης Φεβρουαρίου 1976, και, όσον αφορά τον τομέα της κοινωνικής ασφαλίσεως, με τον κανονισμό 1408/71 του Συμβουλίου, της 14ης Ιουνίου 1971, περί εφαρμογής των συστημάτων κοινωνικής ασφαλίσεως στους μισθωτούς, στους μη μισθωτούς και στα μέλη των οικογενειών τους που διακινούνται εντός της Κοινότητας, όπως τροποποιήθηκε και ενημερώθηκε με τον κανονισμό 2001/83 του Συμβουλίου, της 2ας Ιουνίου 1983,

και

έχοντας υπόψη το άρθρο 85, παράγραφος 1, της Συνθήκης ΕΟΚ που απαγορεύει όλες τις συμφωνίες μεταξύ επιχειρήσεων, όλες τις αποφάσεις ενώσεων επιχειρήσεων και κάθε εναρμονισμένη πρακτική, που δύνανται να επηρεάζουν το εμπόριο μεταξύ κρατών μελών και που έχουν ως αντικείμενο ή ως αποτέλεσμα την παρεμπόδιση, τον περιορισμό ή τη νόθευση του ανταγωνισμού εντός της κοινής αγοράς,

είναι ο *règlement grand-ducal* (ρύθμιση Μεγάλου Δουκάτου του Λουξεμβούργου), της 31ης Δεκεμβρίου 1974 (Memorial A αριθ. 95 της 31.12.1974, σ. 2298), όπως έχει τροποποιηθεί, που έχει ως αντικείμενο τον καθορισμό, κατ' εφαρμογή των άρθρων 6 και 13 του κώδικα κοινωνικών ασφαλίσεων, των παροχών σε είδος σε περίπτωση ασθένειας και μητρότητας, οι τιμές νοσοκομειακής περιθάλψεως που ισχύουν ύστερα από την 1η Ιανουαρίου 1989 για πρόσωπα και οργανισμούς μη υπαγομένους στο εθνικό σύστημα κοινωνικής ασφάλισης, η εγκύκλιος της UCM της 1ης Δεκεμβρίου 1988 σχετικά με την κατανομή των στοιχείων που συνθέτουν τα κατ' αποκοπήν χορηγούμενα ποσά για έξοδα τοκετού ύστερα από την 1η Ιανουαρίου 1989 και οι πρακτικές της EHL, που συνίστανται στο να ισχύουν για τα πρόσωπα και οργανισμούς που δεν υπάγονται στο εθνικό σύστημα κοινωνικής ασφάλισης και για τους υπαλλήλους των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων που υπάγονται στο RCAM ενιαίες τιμές για ιατρική και νοσοκομειακή περιθάλψη υψηλότερες αυτών που ισχύουν για τους υπαγομένους στο εθνικό σύστημα κοινωνικής ασφάλισης κατοίκους, ασύμβητοι με το κοινοτικό δίκαιο:»

V — Η απάντηση στο προδικαστικό ερώτημα

37. Με το προδικαστικό ερώτημα, που έθεσε το Tribunal d'arrondissement de Luxembourg (όγδοο τμήμα), το Δικαστήριο καλείται να λάβει θέση σχετικά με την απαγόρευση των δυσμενών διακρίσεων λόγω ιθαγένειας (B) και την προστασία του ανταγωνισμού (Γ) ενόψει του καθορισμού σ' ένα κράτος μέλος των τιμών ιατρικής και νοσοκομειακής περιθάλψεως λόγω μητρότητας για τους μη υπαγομένους στο εθνικό σύστημα κοινωνικής ασφάλισης, συμπεριλαμβανομένων των κοινοτικών υπαλλήλων που, λόγω της υπη-

ρεσίας τους, εργάζονται και κατοικούν στο κράτος αυτό, αλλά υπάγονται στο RCAM. Θα εξετάσω τα δύο αυτά ζητήματα, αφού προηγουμένως προβάω σε μία σύντομη επισήμανση σχετικά με τη διατύπωση του προδικαστικού ερωτήματος (A).

A — Επί της διατυπώσεως του προδικαστικού ερωτήματος

38. Ενόψει της διατυπώσεως του προδικαστικού ερωτήματος, θα ήθελα να υπενθυμίσω ότι το Δικαστήριο, στο πλαίσιο του άρθρου 117 της Συνθήκης ΕΚ (κατέστη άρθρο 234 ΕΚ), δεν αποφαινεται ως προς την ερμηνεία ή την ισχύ εθνικών διατάξεων, ούτε ως προς το κατά πόσον συμβιβάζονται οι διατάξεις αυτές με τις διατάξεις του κοινοτικού δικαίου, αλλά παρέχει στο αιτούν δικαστήριο όλα τα αναγκαία στοιχεία ερμηνείας που θα του επιτρέψουν να κρίνει το ίδιο αν κάποια διάταξη του εσωτερικού δικαίου συμβιβάζεται ή όχι με τους κοινοτικούς κανόνες¹².

39. Επομένως, πρέπει να θεωρηθεί ότι το προδικαστικό ερώτημα του εθνικού δικαστηρίου αφορά στο ζήτημα αν τα άρθρα 7 και 48 της Συνθήκης ΕΟΚ και οι διατάξεις των κανονισμών 1612/71 και 1408/71 πρέπει

12 — Βλ., ενδεικτικά, τις αποφάσεις της 22ας Οκτωβρίου 1974, υπόθεση 27/74, Demag (Συλλογή τόμος 1974, σ. 437, συνοπτική μετάφραση στα ελληνικά), της 28ης Ιανουαρίου 1992, υπόθεση C-204/90, Bachmann (Συλλογή 1992, σ. I-249, σκέψη 6), της 29ης Οκτωβρίου 1980, υπόθεση 22/80, Bussac/Gerstemeier (Συλλογή τόμος 1980/III, σ. 375, σκέψη 5) και της 7ης Μαρτίου 1990, υπόθεση C-69/88, Krantz (Συλλογή 1990, σ. I-583, σκέψη 7).

να ερμηνευθούν υπό την έννοια ότι αντιτίθενται προς εθνικές ρυθμίσεις και πρακτικές ενώσεων μεταξύ προσώπων που παρέχουν υπηρεσίες ιατρικής και νοσοκομειακής περιθάλψεως λόγω μητρότητας, οι οποίες έχουν ως αποτέλεσμα να ισχύουν για τα πρόσωπα και οργανισμούς που δεν υπάρχουν στο εθνικό σύστημα κοινωνικής ασφάλισης, συμπεριλαμβανομένων των κοινοτικών υπαλλήλων που υπάρχουν στο RCAM, ενιαίες τιμές για την ανωτέρω περίθαλψη υψηλότερες αυτών που ισχύουν για τους υπαγόμενους στο εθνικό σύστημα κοινωνικής ασφάλισης κατοίκους.

οι οποίες μπορεί να συνίστανται στην εφαρμογή διαφορετικών κανόνων σε παρόμοιες περιπτώσεις ή στην εφαρμογή του ίδιου κανόνα σε διαφορετικές περιπτώσεις¹³. Εκείνο που αρνείται η εν λόγω απαγόρευση είναι οι αυθαίρετες διακρίσεις, οι οποίες μπορούν να εντοπισθούν μέσω της αναζήτησεως του αντικειμενικού χαρακτήρα της δικαιολογήσεώς τους¹⁴.

B — Επί της απαγορεύσεως των δυσμενών διακρίσεων λόγω ιθαγένειας

40. Η απαγόρευση των δυσμενών διακρίσεων λόγω ιθαγένειας αποτελεί το αρνητικό περιεχόμενο της αρχής της ίσης μεταχειρίσεως των υπηκόων των κρατών μελών της Κοινότητας — ήδη των πολιτών της Ενώσεως — και μία έκφραση της γενικής αρχής της ισότητας, η οποία συνιστά μία δομική έννοια του κοινοτικού δικαίου.

42. Κατά πάγια νομολογία του Δικαστηρίου, η απαγόρευση των δυσμενών διακρίσεων λόγω ιθαγένειας περιλαμβάνει όχι μόνο τις άμεσες, αλλά και τις έμμεσες ή συγκαλυμμένες διακρίσεις, οι οποίες, αν και δεν βασίζονται άμεσα στο απαγορευμένο κριτήριο της ιθαγένειας, βασίζονται σε άλλα κριτήρια που παράγουν αποτελέσματα κριτηριοτότυπα ή τουλάχιστον ανάλογα αυτών στα οποία καταλήγει η εφαρμογή του κριτηρίου της ιθαγένειας¹⁵. Στο σημείο αυτό πρέπει να επισημανθεί ότι, στην παρούσα υπόθεση, η επίμαχη δυσμενής διάκριση αποτελεί χαρακτηριστικό παράδειγμα έμμεσες δυσμενούς διακρίσεως λόγω ιθαγένειας. Η εφαρμογή του κριτηρίου της υπαγωγής στο εθνικό σύστημα κοινωνικής ασφάλισης, κριτηρίου στο οποίο θεμελιώνεται η διαφοροποίηση των τιμών ιατρικής και νοσοκομειακής περιθάλψεως, αποτελεί συγκαλυμμένη εφαρ-

13 — Σχετικά με τη διαφοροποίηση μεταξύ τυπικής και ουσιαστικής διακρίσεως, βλ. ενδεικτικά την απόφαση της 17ης Ιουλίου 1963, υπόθεση 13/63, Ιταλία κατά Επιτροπής (Συλλογή τόμος 1954/64, σ. 965 επ., ιδίως σ. 974 υπό α).

14 — Σχετικά με το άρθρο 7 της Συνθήκης ΕΟΚ, βλ. ενδεικτικά την απόφαση της 10ης Φεβρουαρίου 1994, υπόθεση C-398/92, Münd & Fester (Συλλογή 1994, σ. I-467, σκέψη 17). Σχετικά με το άρθρο 48 της Συνθήκης και το άρθρο 7 του κανονισμού 1612/68, βλ., ενδεικτικά, την απόφαση της 27ης Νοεμβρίου 1997, υπόθεση C-57/96, Meints (Συλλογή 1997, σ. I-6689, σκέψη 45).

15 — Βλ., ενδεικτικά, τις αποφάσεις της 23ης Φεβρουαρίου 1994, υπόθεση C-419/92, Scholz (Συλλογή 1994, σ. 505, σκέψη 7) και της 24ης Σεπτεμβρίου 1998, υπόθεση C-35/97, Επιτροπή κατά Γαλλίας (Συλλογή 1998, σ. I-5325, σκέψη 37).

41. Η απαγόρευση αυτή, που εξειδικεύεται σε πολλές διατάξεις του κοινοτικού δικαίου, δεν αρνείται γενικά την ύπαρξη διακρίσεων,

μογή του κριτηρίου της ιθαγένειας, στο μέτρο που, όπως τονίζει η Επιτροπή, το μεγαλύτερο μέρος των υπαγομένων στο εθνικό σύστημα είναι υπήκοοι του Λουξεμβούργου, ενώ η συντριπτική πλειοψηφία αυτών που δεν υπάγονται στο σύστημα αυτό, ιδίως δε των κοινοτικών υπαλλήλων, είναι υπήκοοι άλλων κρατών μελών¹⁶.

α) Επί της νομικής βάσεως της απαγορεύσεως των δυσμενών διακρίσεων λόγω ιθαγένειας

αα) Επί της εφαρμογής του κανονισμού 1408/71

43. Μετά από τις ανωτέρω προκαταρκτικές παρατηρήσεις, φρονώ ότι, ενόψει των διαφορετικών διατάξεων του κοινοτικού δικαίου που καλείται να ερμηνεύσει το Δικαστήριο, θα πρέπει να εξετασθούν διαδοχικά τα ακόλουθα ζητήματα. Καταρχάς, προκειμένου να κριθεί αν στην παρούσα υπόθεση συντρέχει περίπτωση αντίθετης προς το κοινοτικό δίκαιο δυσμενούς διακρίσεως λόγω ιθαγένειας (δ), θα πρέπει, ενόψει των πραγματικών περιστατικών της υποθέσεως της κύριας δίκης, να εντοπισθεί η νομική βάση της απαγορεύσεως αυτής της δυσμενούς διακρίσεως και να διερευνηθούν οι ειδικότερες προϋποθέσεις εφαρμογής της απαγορεύσεως αυτής (α). Στη συνέχεια, θα πρέπει να γίνουν ορισμένες επισημάνσεις σχετικά με τη συνδρομή, εν προκειμένω, των προϋποθέσεων αυτών και, πιο συγκεκριμένα, σχετικά με την ύπαρξη διαφορετικής μεταχειρίσεως παρεμφερών περιπτώσεων στο πλαίσιο των πραγματικών περιστατικών της υποθέσεως της κύριας δίκης και των δεδομένων του εθνικού δικαίου του Λουξεμβούργου (β). Τέλος, θα πρέπει να εξετασθεί αν η ανωτέρω διαφορετική μεταχείριση είναι αντικειμενικά δικαιολογημένη ή όχι (γ).

44. Σύμφωνα με την νομολογία του Δικαστηρίου, «έχει την ιδιότητα του εργαζομένου, υπό την έννοια του κανονισμού 1408/71, όποιος είναι ασφαλισμένος, έστω και κατά ενός μόνο κινδύνου, δυνάμει υποχρεωτικής ή προαιρετικής ασφαλίσεως στο πλαίσιο ενός γενικού ή ειδικού συστήματος κοινωνικής ασφαλίσεως αναφερόμενου στο άρθρο 1, στοιχείο α', του κανονισμού 1408/71, και μάλιστα ανεξάρτητα από την ύπαρξη εργασιακής σχέσεως»¹⁷.

45. Οι κοινοτικοί υπάλληλοι, όπως ο Ferlini, αν και ασφαλισμένοι σε ένα ειδικό σύστημα όπως είναι το RCAM, δεν φαίνεται να μπορούν να θεωρηθούν ως μισθωτοί κατά την έννοια του ανωτέρω ορισμού.

46. Όπως αναφέρει χαρακτηριστικά ο Γενικός Εισαγγελέας κ. Lenz στις προτάσεις του στην υπόθεση Schmid¹⁸, «η έννοια του μισθωτού πρέπει να καθορίζεται με γνώμονα

16 — Πβλ., ενδεικτικά, την προειρηθείσα στην υποσημείωση 14 απόφαση Meints (σκέψεις 45 και 46). Όπως, εξάλλου, τονίζει η Επιτροπή, το γεγονός ότι είτε στην εννοούμενη κατηγορία προσώπων μπορεί να υπάρχουν υπήκοοι άλλων κρατών μελών, είτε στη μειονεκτούσα κατηγορία προσώπων μπορεί να ανήκουν υπήκοοι του Λουξεμβούργου, δεν αναρεί την ύπαρξη έμμεσης δυσμενούς διακρίσεως. Πβλ., ενδεικτικά, την απόφαση της 7ης Ιουνίου 1988, υπόθεση 20/85, Roviello (Συλλογή 1988, σ. 2805, σκέψη 16).

17 — Βλ. την απόφαση της 12ης Μαΐου 1998, υπόθεση C-85/96, Martínez Sala (Συλλογή 1998, σ. I-2691, σκέψη 36).

18 — Βλ. υπόθεση C-310/91, επί της οποίας εκδόθηκε η απόφαση της 27ης Μαΐου 1993 (Συλλογή 1993, σ. I-3011).

τους σκοπούς και το ουσιαστικό αντικείμενο του κανονισμού»¹⁹. Με άλλα λόγια, η συνδρομή της έννοιας του μισθωτού εργαζομένου εξαρτάται ουσιαστικά από την ενγένει δυνατότητα εφαρμογής του κανονισμού.

συνέπεια, δεν υφίσταται ούτε περίπτωση χαρακτηρισμού του Ferlini ως μισθωτού κατά την έννοια του κανονισμού 1408/71.

47. Συναφώς, πρέπει να υπομνησθεί ότι, μολονότι ο κανονισμός 1408/71, που εκδόθηκε επί τη βάση του άρθρου 51 της Συνθήκης ΕΟΚ, συνδέεται με την εγκαθίδρυση της ελεύθερης κυκλοφορίας των εργαζομένων, εντούτοις βασικός σκοπός του είναι ο συντονισμός των διαφόρων εθνικών νομοθεσιών κοινωνικών παροχών, ώστε η ελεύθερη κυκλοφορία των εργαζομένων να μην έχει ως αποτέλεσμα να περιέρχονται οι εργαζόμενοι, που κάνουν χρήση της ελευθερίας αυτής, σε μειονεκτική θέση έναντι των εργαζομένων που αναπτύσσουν τη δραστηριότητά τους εντός ενός μόνο κράτους μέλους.

48. Εν προκειμένω, όπως τονίζει και η Επιτροπή στις παρατηρήσεις της, δεν συντρέχουν οι γενικές προϋποθέσεις εφαρμογής του κανονισμού 1408/71, διότι δεν πρόκειται για συντονισμό εθνικών συστημάτων κοινωνικής ασφάλισης, αλλά για παροχές περιθάλψεως στο εσωτερικό ενός κράτους μέλους και για διαφοροποίηση των τιμών αυτών των παροχών έναντι μιας κατηγορίας προσώπων που περιλαμβάνει ουσιαστικά εργαζομένους που είναι υπήκοοι άλλων κρατών μελών. Κατά

49. Συναφώς προς τον λόγο για τον οποίο ο Ferlini δεν μπορεί να θεωρηθεί «μισθωτός» εργαζόμενος, κατά την έννοια του κανονισμού 1408/71, είναι και ο λόγος μη εφαρμογής εν προκειμένω του κανονισμού 1408/71 που αρύεται ευθέως από τη διάταξη του άρθρου 2, παράγραφος 1, του τελευταίου. Σύμφωνα με τη διάταξη αυτή, ο κανονισμός 1408/71 «ισχύει για μισθωτούς ή μη μισθωτούς που υπάγονται ή υπήχθησαν στη νομοθεσία ενός ή περισσότερων από τα κράτη μέλη και είναι υπήκοοι ενός από τα κράτη μέλη ή απάτριδες ή πρόσφυγες που κατοικούν στο έδαφος ενός κράτους μέλους, καθώς και για τα μέλη της οικογένειάς τους και για τους επιζώντες τους». Εν προκειμένω, ο Ferlini ως υπάλληλος της Επιτροπής των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων υπάγεται στο σύστημα RCAM. Κατά συνέπεια, όπως φαίνεται να προκύπτει και από τα στοιχεία του φακέλου, ούτε αυτός ούτε η σύζυγός του υπάγονται σε εθνικό σύστημα κοινωνικής ασφάλισης, όπως απαιτεί το άρθρο 2, παράγραφος 1, του κανονισμού 1408/71.

50. Με βάση τα ανωτέρω, ούτε ο Ferlini ούτε η σύζυγός του μπορούν να υπαχθούν στο *ratione personae* πεδίο εφαρμογής του

κανονισμού 1408/71²⁰. Όμως, εφόσον στο κοινοτικό δίκαιο η έννοια του εργαζόμενου δεν είναι μονοσήμαντη, αλλά διαφέρει ανάλογα με τον τομέα στον οποίο έχει εφαρμογή²¹, δεν αποκλείεται ο Ferlini και η σύζυγός του να υπάγονται στο προσωπικό πεδίο εφαρμογής άλλων κανόνων του κοινοτικού δικαίου, όπως είναι το άρθρο 48 της Συνθήκης ΕΟΚ ή ο κανονισμός 1612/68.

αβ) Επί της εφαρμογής του άρθρου 48 της Συνθήκης ΕΟΚ και του κανονισμού 1612/68

51. Αν ληφθεί υπόψη η νομολογία του Δικαστηρίου σχετικά με τους υπηκόους κρατών μελών της Κοινότητας που είναι υπάλληλοι γενικά διεθνών οργανισμών²², πρέπει να θεωρηθεί ότι a fortiori οι κοινοτικοί

υπάλληλοι, όπως ο Ferlini, διατηρούν την ιδιότητα του εργαζόμενου που επιτρέπει, τόσο σε αυτούς όσο και στα μέλη της οικογένειάς τους, να υπάγονται στο *ratione personae* πεδίο εφαρμογής του άρθρου 48 της Συνθήκης ΕΟΚ και του κανονισμού 1612/68.

52. Ωστόσο, μπορεί να τεθεί ζήτημα ως προς την υπαγωγή της μεταχειρίσεως του ζεύγους Ferlini στο *ratione materiae* πεδίο εφαρμογής των εν λόγω κοινοτικών κανόνων²³. Συγκεκριμένα, πρέπει να εξετασθεί αν η επιβολή τιμών ιατρικής και νοσοκομειακής περιθάλψεως λόγω μητρότητας, υψηλότερων από αυτές που ισχύουν για τους υπαγόμενους στο εθνικό σύστημα κοινωνικής ασφάλισης, αφορά σε «όρο εργασίας» κατά την έννοια των διατάξεων των άρθρων 48, παράγραφος 2, της Συνθήκης ΕΟΚ και του άρθρου 7, παράγραφος 1, του κανονισμού 1612/68, ή σε «κοινωνικό πλεονέκτημα» κατά την έννοια της διατάξεως του άρθρου 7, παράγραφος 2, του ίδιου κανονισμού.

53. Η έννοια «όρος εργασίας» που χρησιμοποιείται στις ανωτέρω διατάξεις, φαίνεται να περιλαμβάνει στοιχεία που συνδέονται άμεσα με τη σύμβαση εργασίας, όπως η αμοιβή, η απόλυση, ο υπολογισμός της αρχαιότητας, η επαγγελματική επανένταξη ή η επαναπασχόληση. Συναφώς, είναι χαρακτηριστικό ότι το Δικαστήριο, προκειμένου να κρίνει αν αφορά σε «όρο εργασίας» ένα σύστημα που εξασφαλίζει την καταβολή των εισφορών ασφάλισης γήρατος και επιζώντων όταν ο εργαζόμενος υπηρετεί τη στρα-

20 — Συναφώς, αξίζει να σημειωθεί ότι το άρθρο 16, παράγραφος 3, του κανονισμού 1408/71 προβλέπει, ειδικά για τα μέλη του επικουρικού προσωπικού των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων, τη δυνατότητα επιλογής μεταξύ ορισμένων εθνικών συστημάτων κοινωνικής ασφάλισης. Από τον ανωτέρω περιορισμό αυτής της δυνατότητας επιλογής προκύπτει εμμέσως ότι και ο ίδιος ο κανονισμός αποδέχεται πως οι μόνιμοι κοινοτικοί υπάλληλοι δεν υπάγονται σε εθνικά συστήματα, ούτε επομένως στο πεδίο εφαρμογής του. Κατά την Κυβέρνηση του Λουξεμβούργου, το RCAM, που έχει σαν βάση τα καταστατικά δικαιώματα των κοινοτικών υπαλλήλων, δεν υπάγεται στο πεδίο εφαρμογής του κανονισμού 1408/71, στο μέτρο που προβλέπει ένα επίπεδο προστασίας τουλάχιστο ισοδύναμο προς τα μέτρα συνταξιομίου που τίθενται με το άρθρο 51 της Συνθήκης ΕΟΚ.

21 — Βλ. την προμηθεσία στην υποσημείωση 18 απόφαση Martínez Sala, σκέψη 31.

22 — Βλ., χαρακτηριστικά, την απόφαση της 15ης Μαρτίου 1989, συνεκδικασθείσες υποθέσεις 389/87 και 390/87, *Echternach* και *Moritz* (Συλλογή 1989, σ. 723) στην οποία το Δικαστήριο έκανε δεκτό ότι: «ο υπήκοος κράτους μέλους που εργάζεται σε άλλο κράτος μέλος, σε θέση που διέπεται από ειδικό καθεστώς διεθνούς δικαίου, όπως για παράδειγμα στην Ευρωπαϊκή Οργάνωση Διαστήματος, πρέπει να θεωρείται ως εργαζόμενος ενός κράτους μέλους κατά την έννοια του άρθρου 48, παράγραφος 1 και 2, της Συνθήκης και επομένως απολάττει, όπως και τα μέλη της οικογένειάς του, των δικαιωμάτων και προνομίων που προβλέπουν οι διατάξεις αυτές και οι διατάξεις του κανονισμού 1612/68 του Συμβουλίου» (σκέψη 15). Βλ., επίσης, την προμηθεσία απόφαση Schmid, σκέψη 20.

23 — Σχετικά, με το διαφορετικό ζήτημα του οριζώντιου άμεσου αποτελέσματος του άρθρου 48, βλ., κατωτέρω, σημείο 77 των προτάσεών μου.

τιωτική του θητεία, εξέτασε αν αυτή η καταβολή αποτελεί συμβατική ή εκ του νόμου υποχρέωση βαρύνουσα τον εργοδότη²⁴.

54. Στην παρούσα υπόθεση, φρονώ ότι η επιβολή υψηλότερων τιμών ιατρικής και νοσοκομειακής περιθάλψεως λόγω μητρότητας δεν μπορεί να ενταχθεί στο σημασιολογικό πεδίο του «όρου εργασίας». Όπως παρατηρεί η Επιτροπή, παρά το γεγονός ότι η επιβολή αυτή δύναται να επιβαρύνει το καθαρό εισόδημα των μη υπαγομένων στο εθνικό σύστημα κοινωνικής ασφάλισης του Λουξεμβούργου, καθώς ενδέχεται οι τελευταίοι να υποχρεωθούν σε επιπλέον καταβολή χρημάτων λόγω της αδυναμίας του ασφαλιστικού τους φορέα να καλύψει το ύψος των επιβαλλομένων τιμών, εντούτοις πρέπει να γίνει δεκτό ότι αυτή η επιβάρυνση συνδέεται κατά τρόπο έμμεσο και υποθετικό με τους «όρους εργασίας» και, ειδικότερα, την αμοιβή των εργαζομένων αυτών. Η αντίθετη θέση θα οδηγούσε ουσιαστικά στην υιοθέτηση της απλουστευτικής αντιλήψεως ότι κάθε μορφή διατιμήσεως προϊόντων ή υπηρεσιών που αυξάνει έκτακτα έξοδα, όπως είναι τα έξοδα ιατρικής και νοσοκομειακής περιθάλψεως λόγω μητρότητας, πρέπει να θεωρείται ότι επηρεάζει τη συμβατικά ή νομοθετικά καθορισμένη αμοιβή των εργαζομένων.

55. Καθώς δεν φαίνεται να μπορεί να γίνει δεκτό ότι το ύψος των τιμών ιατρικής και νοσοκομειακής περιθάλψεως λόγω μητρότητας περιλαμβάνεται στους «όρους εργασίας», θα πρέπει να εξετασθεί αν ο καθορισμός των τιμών αυτών συγκεντρώνει τα χαρακτηριστικά του «κοινωνικού πλεονεκτήματος» κατά την έννοια της διατάξεως του άρθρου 7, παράγραφος 2, του κανονισμού 1612/68. Τα πλεονεκτήματα αυτά ορίζονται, κατά πάγια νομολογία, ως όλα «εκείνα τα οποία — ανεξαρτήτως του αν συνδέονται προς ορισμένη σύμβαση εργασίας ή όχι — χορηγούνται εν γένει στους ημεδαπούς εργαζομένους κυρίως λόγω της αντικειμενικής ιδιότητάς τους ως εργαζομένων ή απλώς και μόνο λόγω της διαμονής τους εντός της εθνικής επικρατείας και των οποίων η επέκτασή στους εργαζομένους που είναι υπήκοοι άλλων κρατών μελών φαίνεται για τον λόγο αυτό ικανή να διευκολύνει την ευχέρεια διακινήσεώς τους εντός της Κοινότητας»²⁵.

56. Κατά την Επιτροπή, ενόψει του ανωτέρω ορισμού, δεν αποκλείεται να θεωρηθεί ότι η εγγύηση ενός ύψους τιμών για τις ιατρικές παροχές, το οποίο είναι λογικό και, σύμφωνα με τις αρχές του λουξεμβουργιανού συστήματος, ανταποκρίνεται στο πραγματικό κόστος των εν λόγω παροχών, αποτελεί κοινωνικό πλεονέκτημα που πρέπει να παρέχεται σε όλους τους εργαζομένους στο Λουξεμβούργο.

57. Κατά τον Ferlini, το κατ' αποκοπήν ποσό που καταβάλλεται από το κράτος του Λου-

25 — Βλ., ενδεικτικά, τις αποφάσεις της 14ης Ιανουαρίου 1982, υπόθεση 65/81, Reina (Συλλογή 1982, σ. 33, σκέψη 12), της 27ης Μαρτίου 1985, υπόθεση 249/83, Hoeckx (Συλλογή 1985, σ. 973, σκέψη 20), της 6ης Ιουνίου 1985, υπόθεση 157/84, Frascogna (Συλλογή 1985, σ. 1739, σκέψη 30) και τις προμνησθείσες στις υποσημειώσεις 18 και 14 αντιστοίχως, αποφάσεις Schmid (σκέψη 18) και Meints (σκέψη 39).

24 — Βλ. την απόφαση της 14ης Μαρτίου 1996, υπόθεση C-315/94, De Vos (Συλλογή 1996, σ. I-1417, σκέψη 18).

ξεμβούργου λόγω τοκετού αποτελεί αναμφισβήτητα «κοινωνικό πλεονέκτημα», καθώς δεν διακρίνεται ουσιαστικά από το επίδομα μητρότητας που το Δικαστήριο έχει θεωρήσει ως τέτοιο²⁶. Ο καθορισμός των τιμών των παροχών που καλύπτονται από αυτό το κατ' αποκοπήν ποσό αποτελεί ουσιαστικό στοιχείο αυτού του ποσού, το οποίο θα έπρεπε να καταβάλλεται σε όλους όσοι απολαύουν του δικαιώματος της ελεύθερης κυκλοφορίας των προσώπων στο Λουξεμβούργο. Στην πράξη φαίνεται ότι οι κοινοτικοί υπάλληλοι δεν έχουν αυτό το πλεονέκτημα του κατ' αποκοπήν ποσού, ζήτημα το οποίο δεν ανακινήθηκε στην υπόθεση της κύριας δίκης. Ωστόσο, ο Ferrini προβάλλει ότι είναι δυνατή η επίκληση της φύσεως του κοινωνικού πλεονεκτήματος προκειμένου να ζητηθεί τουλάχιστον η ισοτιμία στον καθορισμό των τιμών ιατρικής και νοσοκομειακής περιθάλψεως λόγω μητρότητας.

κυρίως παροχές θετικού περιεχομένου²⁷. Από τις πληροφορίες που παρέχει η διάταξη παραπομπής δεν φαίνεται, όμως, να καθίσταται απολύτως προφανές ούτε ότι, κατά τον χρόνο που έλαβαν χώρα τα πραγματικά περιστατικά της υποθέσεως της κύριας δίκης, ο καθορισμός των τιμών που εφαρμόζονταν στους υπαγόμενους στο εθνικό σύστημα κοινωνικής ασφάλισης ανταποκρινόταν στο κόστος των παροχών, ενώ οι τιμές που εφαρμόζονταν στους μη υπαγόμενους και, ειδικότερα, στους κοινοτικούς υπαλλήλους δεν ανταποκρινόταν στο κόστος αυτό, ούτε ότι το κατ' αποκοπήν ποσό για την κάλυψη των υπηρεσιών περιθάλψεως λόγω τοκετού και, πολύ περισσότερο, ο καθορισμός των τιμών αυτών των υπηρεσιών έχουν την ίδια φύση με το επίδομα μητρότητας. Στον εθνικό δικαστή, που γνωρίζει σε βάθος το εθνικό δίκαιο και τα πραγματικά περιστατικά της υποθέσεως της κύριας δίκης, ανήκει λοιπόν να διερευνήσει την ορθότητα των ανωτέρω επιχειρημάτων.

59. Ωστόσο, φρονώ ότι μπορεί κανείς να θεωρήσει πως ο επίμαχος καθορισμός των τιμών ιατρικής και νοσοκομειακής περιθάλψεως λόγω μητρότητας ανήκει στο *ratione materiae* πεδίο εφαρμογής της αρχής της ίσης μεταχειρίσεως που κατοχυρώνει το άρθρο 7 του κανονισμού 1612/68, χωρίς να προσφύγει στην αναζήτηση μιας παροχής-

58. Τόσο η Επιτροπή, που επικαλείται ένα δικαίωμα σε λογικές και ίσες προς το κόστος τιμές, όσο και ο Ferrini, που επικαλείται το κατ' αποκοπήν ποσό που καταβάλλεται λόγω τοκετού, προσπαθούν να δώσουν ένα θετικό περιεχόμενο στην αξίωση ίσης μεταχειρίσεως ως προς τις τιμές των σχετικών παροχών, έτσι ώστε ο χαρακτηρισμός αυτής της αξιώσεως ως «κοινωνικού πλεονεκτήματος» να συνάδει με την νομολογία του Δικαστηρίου που συμβαίνει να έχει χαρακτηρίσει ως «κοινωνικά πλεονεκτήματα»

27 — Βλ., ενδεικτικά, απόφαση της 15ης Οκτωβρίου 1969, υπόθεση 15/69, Ugliola (Συλλογή τόμος 1969-1971, σ. 127, σχετικά με την προστασία κατά των μειονεκτιμάτων που προκύπτουν από την εκκλήρωση των στρατιωτικών υποχρεώσεων), απόφαση της 13ης Δεκεμβρίου 1972, υπόθεση 44/72, Malsmann (Συλλογή τόμος 1972-1973, σ. 301, σχετικά με μέτρα προστασίας κατά των απολύσεων), απόφαση της 12ης Φεβρουαρίου 1974, υπόθεση 152/73, Sojciu (Συλλογή τόμος 1974, σ. 87, σχετικά με την «αποζημίωση χωρισμού» που χορηγείται σε εργαζόμενους που διορίζονται σε τόπο διαφορετικό από αυτόν της κατοικίας τους), απόφαση της 30ής Σεπτεμβρίου 1975, υπόθεση 32/75, Cristini (Συλλογή τόμος 1975, σ. 313, σχετικά με δελτία επιδόσεων επί των τιμών των ειστηρίων που εκδίδει εθνικός οργανισμός αδιάρροδων), απόφαση της 12ης Ιουλίου 1984, υπόθεση 237/83, Prodest (Συλλογή 1984, σ. 3153, σχετικά με το δικαίωμα διατηρήσεως της υπαγωγής στο σύστημα κοινωνικής ασφάλισης του κράτους μέλους στο οποίο είναι εγκατεστημένη η επιχείρηση) και απόφαση της 11ης Ιουλίου 1985, υπόθεση 137/84, Mutsch (Συλλογή 1985, σ. 2681, σχετικά με την δυνατότητα χρησιμοποίησης της μητρικής γλώσσας σε διαδικασίες ενώπιον των δικαστηρίων του κράτους μέλους της κατοικίας του εργαζομένου).

26 — Βλ. την απόφαση της 10ης Μαρτίου 1993, υπόθεση C-111/91, Επιτροπή κατά Λουξεμβούργου (Συλλογή 1993, σ. I-817).

πλεονεκτήματος θετικού περιεχομένου. Αρκεί να ακολουθήσει κανείς έναν συλλογισμό *a maiori ad minus*. Από τη στιγμή που η ίση μεταχείριση ισχύει για τα «κοινωνικά πλεονεκτήματα», πρέπει να γίνει δεκτό ότι ισχύει για κάθε ρύθμιση η οποία, ακόμη και αν δεν αποτελεί *stricto sensu* πλεονέκτημα θετικού περιεχομένου, αφορά στην κοινωνική κατάσταση των εργαζομένων — ανεξαρτήτως του αν συνδέεται προς ορισμένη σύμβαση εργασίας ή όχι —, εφαρμόζεται εν γένει στους ημεδαπούς εργαζομένους, κυρίως λόγω της αντικειμενικής ιδιότητάς τους ως εργαζομένων ή απλώς και μόνο λόγω της διαμονής τους εντός της εθνικής επικρατείας, και της οποίας η επέκταση στους εργαζομένους που είναι υπήκοοι άλλων κρατών μελών φαίνεται για τον λόγο αυτό ικανή να διευκολύνει την ευχέρεια διακινήσεώς τους εντός της Κοινότητας. Είναι δε προφανές ότι ο καθορισμός των τιμών ιατρικής και νοσοκομειακής περιθάλψεως λόγω μητρότητας καλύπτει όλα τα στοιχεία του ανωτέρω ορισμού.

60. Εφόσον γίνει δεκτή η υπαγωγή των πραγματικών περιστατικών της υποθέσεως της κύριας δίκης στο πεδίο εφαρμογής του άρθρου 7, παράγραφος 2, του κανονισμού 1612/68, πρέπει να επισημανθεί ένα τελευταίο ζήτημα. Σύμφωνα με την πρόσφατη νομολογία του Δικαστηρίου, αν μία εθνική ρύθμιση επίκειται στο πεδίο εφαρμογής του άρθρου 48 της Συνθήκης και του άρθρου 7, παράγραφος 2, του κανονισμού 1612/68, στην περίπτωση που η ρύθμιση αυτή εμποδίζει ή αποθαρρύνει υπήκοο κράτους μέλους να εγκαταλείψει τη χώρα του προκειμένου να ασκήσει το δικαίωμά του για ελεύθερη κυκλοφορία, θεωρείται αντίθετη προς το άρθρο 48 της Συνθήκης χωρίς να χρειάζεται να εξετασθεί η ύπαρξη έμμεσης δυσμενούς διακρίσεως λόγω ιθαγένειας²⁸. Από την

νομολογία αυτή φαίνεται να προκύπτει ότι η περίπτωση παρεμποδίσεως ή αποθαρρύνσεως της ελεύθερης κυκλοφορίας εργαζομένων διαφοροποιείται από την ύπαρξη έμμεσης δυσμενούς διακρίσεως λόγω ιθαγένειας στο πλαίσιο της ίδιας ελευθερίας. Συγκεκριμένα, φαίνεται ότι το πεδίο εφαρμογής της παρεμποδίσεως ή αποθαρρύνσεως είναι ευρύτερο της δυσμενούς διακρίσεως λόγω ιθαγένειας και βασίζεται σε μία απλή πιθανολόγηση αυτής της παρεμποδίσεως ή αποθαρρύνσεως²⁹.

61. Ωστόσο, στην παρούσα υπόθεση δεν είναι εύκολο να ισχυρισθεί κανείς ότι, πέρα από την εγκαθίδρυση έμμεσης δυσμενούς διακρίσεως λόγω ιθαγένειας, η επιβολή σ' ένα κράτος μέλος υψηλότερων τιμών περιθάλψεως λόγω μητρότητας από αυτές που ισχύουν για τους ασφαλισμένους στο σύστημα ασφαλίσεως αυτού του κράτους μέλους, θα εμπόδιζε ή θα αποθάρρυνε γενικά έναν υπήκοο άλλου κράτους μέλους να εργασθεί, ιδίως ως κοινοτικός υπάλληλος, στο πρώτο κράτος. Στο συμπέρασμα αυτό καταλήγω αφού λάβω υπόψη τον έκτακτο, σχετικά προβλέψιμο και περιορισμένο χαρακτήρα των εξόδων περιθάλψεως λόγω μητρότητας ενόψει και της ευρείας δυνατότητας ασφαλίσεως και καλύψεως των εξόδων περιθάλψεως λόγω μητρότητας σε διάφορα κράτη μέλη που παρέχει το RCAM. Αντίθετα, αν αποδεικνυόταν ότι σε ένα κράτος μέλος, όπως εν προκειμένω στο Λουξεμβούργο, υφίσταται καθορισμός τιμών που ενέχει παρόμοια δυσμενή διάκριση για το σύνολο — ή για ένα σημαντικό μέρος — των παροχών ιατρικής και νοσοκομειακής περιθάλψεως εν γένει, θα μπορούσε πράγματι να υποστηριχθεί ότι

28 — Βλ. την απόφαση της 26ης Ιανουαρίου 1999, υπόθεση C-18/85, Terhoeve (Συλλογή 1999, σ. I-345, σκέψη 41).

29 — Βλ. την προμνηθείσα στην υπομνημείωση 29 απόφαση Terhoeve, σκέψη 40.

αυτό ενδεχομένως θα αποθάρρυνε τον υπήκοο κράτους μέλους να εγκαταλείψει το κράτος μέλος όπου κατοικεί για να εργασθεί ως κοινοτικός υπάλληλος στο κράτος αυτό.

του εργαζομένου κατά την έννοια του άρθρου 48 και του κανονισμού 1612/68, είτε ότι η επίμαχη διάκριση δεν εμπίπτει στο *ratione materiae* πεδίο εφαρμογής αυτών των κανόνων, δηλαδή ότι δεν αφορά ούτε σε «όρους εργασίας» ούτε σε «κοινωνικά πλεονεκτήματα».

αγ) Επί της εφαρμογής του άρθρου 7 της Συνθήκης ΕΟΚ

62. Το άρθρο 7 της Συνθήκης ΕΟΚ, σύμφωνα με το οποίο «εντός του πεδίου εφαρμογής της παρούσας συνθήκης και με την επιφύλαξη των ειδικών διατάξεών της, απαγορεύεται κάθε διάκριση λόγω ιθαγένειας», μπορεί να εφαρμοσθεί αυτοτελώς μόνο σε περιπτώσεις διεπόμενες από το κοινοτικό δίκαιο, για τις οποίες η Συνθήκη δεν προβλέπει ειδική απαγόρευση των διακρίσεων³⁰.

63. Στο μέτρο που η αρχή της απαγορεύσεως των δυσμενών διακρίσεων λόγω ιθαγένειας εξειδικεύεται από το άρθρο 48 της Συνθήκης, θα πρέπει, κατά συνέπεια, να γίνει δεκτό ότι, εν προκειμένω, δεν υπάρχει περίπτωση εφαρμογής του άρθρου 7 της Συνθήκης παρά μόνο αν δεν συντρέχει περίπτωση εφαρμογής του άρθρου 48 και του κανονισμού 1612/68. Με βάση τις αναλύσεις που προηγήθηκαν, μπορεί να τεθεί λοιπόν ζήτημα εφαρμογής του άρθρου 7 της Συνθήκης στην περίπτωση που το Δικαστήριο κρίνει είτε ότι ο Ferlini δεν έχει την ιδιότητα

64. Σε μία τέτοια περίπτωση θα πρέπει να εξετασθεί αν τα πραγματικά περιστατικά της υποθέσεως της κύριας δίκης εμπίπτουν στο πεδίο εφαρμογής της Συνθήκης, προϋπόθεση από την οποία εξαρτάται η εφαρμογή της αρχής της μη δυσμενούς διακρίσεως όπως αυτή προβλέπεται από το άρθρο 7 της Συνθήκης ΕΟΚ.

65. Στο σημείο αυτό πρέπει να τονισθεί ότι το Δικαστήριο φαίνεται να δέχεται μία ευρεία ανάλυση του περιεχομένου αυτής της προϋποθέσεως, αναγνωρίζοντας ότι εντάσσονται στο πεδίο εφαρμογής της Συνθήκης και καταστάσεις που, ενώ δεν συνδέονται άμεσα με τις θεμελιώδεις ελευθερίες που κατοχυρώνει το κοινοτικό δίκαιο, επηρεάζουν έμμεσα την άσκηση των ελευθεριών αυτών³¹. Με άλλα λόγια, ο καθορισμός του πεδίου εφαρμογής της Συνθήκης, κατά την έννοια του άρθρου 7, παρουσιάζει μία δυναμική που επιτρέπει να εντάσσονται σταδιακά στο πεδίο αυτό μία σειρά ζητημάτων που δεν

30 — Βλ., ενδεικτικά, τις αποφάσεις της 30ής Μαΐου 1989, υπόθεση 305/87, Επιτροπή κατά Ελλάδας (Συλλογή 1989, σ. 1461, σκέψη 13), της 17ης Μαΐου 1994, C-18/93, Corsica Ferries (Συλλογή 1994, σ. I-1783, σκέψη 19). Σχετικά με τον λεγόμενο επικουρικό χαρακτήρα του άρθρου 6 της Συνθήκης ΕΚ (νυν άρθρου 12 ΕΚ), βλ., επίσης, τις προτάσεις του Γενικού Εισαγγελέα κ. La Pergola (σημεία 10 επ.) στην υπόθεση C-43/95, Data Delecta και Forsberg, επί της οποίας εκδόθηκε η απόφαση της 26ης Αυγούστου 1996 (Συλλογή 1996, σ. I-4661).

31 — Βλ., χαρακτηριστικά, την προμνηθείσα στην υπομείωση 30 απόφαση Data Delecta (σκέψεις 14 και 15) σχετικά με εθνικές νομοθετικές διατάξεις που εμπίπτουν στο πεδίο εφαρμογής της Συνθήκης λόγω των επιπτώσεών τους, έστω και εμμέσων, επί του ενδοκοινοτικού εμπορίου προϊόντων και υπηρεσιών.

είναι ξένα προς το κοινοτικό δίκαιο ή ρυθμίζονται έστω και μερικώς από αυτό³².

ζητείται από τους υπηκόους του ενλόγω κράτους, ως προϋπόθεση συμμετοχής στα μαθήματα αυτά, συνιστά δυσμενή διάκριση λόγω ιθαγένειας, την οποία απαγορεύει το άρθρο 7 της Συνθήκης»³⁵.

66. Ειδικότερα, όσον αφορά στους κοινοτικούς υπαλλήλους, με την απόφαση Forcheri, της 13ης Ιουλίου 1983, η οποία, όπως και η παρούσα υπόθεση, αφορούσε στην κατάσταση της συζύγου υπαλλήλου των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων³³, το Δικαστήριο δήχθηκε, καταρχάς, ότι «η νομική κατάσταση των υπαλλήλων της Κοινότητας στο κράτος μέλος υπηρεσίας τους εμπίπτει στον τομέα εφαρμογής της Συνθήκης για δύο λόγους: αφενός μεν, λόγω της σχέσεως εργασίας που έχουν με την Κοινότητα, αφετέρου δε, διότι πρέπει να απολαύουν του συνόλου των πλεονεκτημάτων που απορρέουν από το κοινοτικό δίκαιο για τους υπηκόους των κρατών μελών στους τομείς της ελεύθερης κυκλοφορίας των προσώπων, της εγκαταστάσεως και της κοινωνικής προστασίας»³⁴. Κατά τον τρόπο αυτό, στην ίδια απόφαση, το Δικαστήριο, εξετάζοντας το ειδικότερο ζήτημα αν, στην περίπτωση συζύγου υπαλλήλου των Κοινοτήτων που δεν έχει την υπηκοότητα του κράτους μέλους στο οποίο είναι εγκατεστημένη με το σύζυγό της, η καταβολή τέλους εγγραφής εμπίπτει στο πεδίο εφαρμογής της Συνθήκης και είναι συμβατή με το κοινοτικό δίκαιο, έκρινε ότι «όταν ένα κράτος οργανώνει κύκλους μαθημάτων που αφορούν ιδίως στην επαγγελματική εκπαίδευση, το να αξιώνει από υπήκοο άλλου κράτους μέλους, που είναι νόμιμα εγκατεστημένος στο πρώτο κράτος μέλος, τέλος εγγραφής, το οποίο δεν

67. Στην ανωτέρω απόφαση, που προηγήθηκε χρονικά των προμνησθεισών αποφάσεων Echternach και Moritz (υποσημείωση 22) και Schmid (υποσημείωση 18), το Δικαστήριο, θεωρώντας σιωπηρώς ότι ένας κοινοτικός υπάλληλος, υπήκοος κράτους μέλους της Κοινότητας, δεν είναι εργαζόμενος κατά την έννοια του άρθρου 48 της Συνθήκης και του κανονισμού 1612/68, αλλά αποδεχόμενο ότι δεν είναι δυνατό να αρνηθεί σε αυτόν τα δικαιώματα που αναγνωρίζονται από αυτούς τους κοινοτικούς κανόνες, αποφάσισε να θεμελιώσει την απόφασή του στο άρθρο 7 της Συνθήκης ΕΟΚ. Τότε, το ζήτημα που τέθηκε ήταν ο καθορισμός των προσώπων που, χωρίς να είναι εργαζόμενοι κατά την ανωτέρω έννοια, θα μπορούσαν να ενταχθούν στο πεδίο εφαρμογής της Συνθήκης. Ενόψει του ζητήματος αυτού, το Δικαστήριο προσέφυγε στο κριτήριο του «υπηκόου άλλου κράτους μέλους, που είναι νόμιμα εγκατεστημένος στο πρώτο κράτος μέλος». Μάλιστα, ενώ στο σκεπτικό της αποφάσεως φαίνεται η σύζυγος του Forcheri να αντλεί το δικαίωμα της ίσης μεταχειρίσεως από την ιδιότητά της ως συζύγου κοινοτικού υπαλλήλου, γεγονός που της εξασφάλιζε τη νόμιμη εγκατάσταση στο κράτος μέλος, στο διατακτικό της αποφάσεως το Δικαστήριο φαίνεται να αναφέρεται γενικά στην προϋπόθεση νόμιμης εγκαταστάσεως, ανεξάρτητα από την ειδική περίπτωση των συζύγων κοινοτικών υπαλλήλων. Τούτο οδήγησε σχολιαστές της αποφάσεως να κάνουν λόγο για μία καινούργια προοπτική που δινόταν από το Δικαστήριο στο κοινοτικό δίκαιο· με άλλα λόγια, από τη στιγμή που ένας υπήκοος της Κοινότητας,

32 — Σχετικά με την επαγγελματική εκπαίδευση, βλ., ενδεικτικά, τις αποφάσεις της 13ης Φεβρουαρίου 1985, υπόθεση 293/83, Gravier (Συλλογή 1985, σ. 593) και της 2ας Φεβρουαρίου 1988, υπόθεση 24/86, Blazit (Συλλογή 1988, σ. 379).

33 — Η σύζυγος του Forcheri είχε εξακριβωμένα την ιταλική ιθαγένεια.

34 — Υπόθεση 152/82 (Συλλογή 1983, σ. 2323, σκέψη 9).

35 — Σκέψη 18.

ακόμη και μη εργαζόμενος κατά την έννοια του άρθρου 48 και του κανονισμού 1612/68, θα εγκαθίστατο νόμιμα στο έδαφος ενός κράτους μέλους, τότε θα απολάμβανε ίσης μεταχειρίσεως για όλα τα ζητήματα που εμπίπτουν στο πεδίο εφαρμογής της Συνθήκης³⁶.

68. Αξίζει στο σημείο αυτό να σημειωθεί ότι αυτή η προοπτική, που ανοιγόταν το 1983 στην νομολογία του Δικαστηρίου, έχει πλέον κατοχυρωθεί από τα άρθρα 8 (κατέστη, μετά την τροποποίηση, άρθρο 17 ΕΚ) και 8 Α (κατέστη, μετά την τροποποίηση, άρθρο 18 ΕΚ) της Συνθήκης ΕΚ³⁷. Όπως έχει δεχθεί στην πρόσφατη νομολογία του το Δικαστήριο, «κατά το άρθρο 8, παράγραφος 2, της Συνθήκης, οι πολίτες της Ενώσεως έχουν τις υποχρεώσεις και τα δικαιώματα που προβλέπονται από τη Συνθήκη, άρα και το προβλεπόμενο στο άρθρο 6 της Συνθήκης δικαίωμα να μην υφίστανται διακρίσεις λόγω ιθαγένειας εντός του καθ' ύλην πεδίου εφαρμογής της Συνθήκης. Από τα ανωτέρω προκύπτει ότι ο πολίτης της Ευρωπαϊκής Ενώσεως ο οποίος, όπως η προσφεύγουσα της κύριας δίκης, διαμένει νομίμως εντός του εδάφους του κράτους μέλους υποδοχής μπορεί να επικαλεστεί το άρθρο 6 της Συν-

θήκης σε όλες τις περιπτώσεις που εμπίπτουν στο καθ' ύλην πεδίο εφαρμογής του κοινοτικού δικαίου (...)»³⁸. Η ομοιότητα της ανωτέρω ερμηνείας των άρθρων 8 και 8 Α της Συνθήκης ΕΚ με τη νομολογία Forcheri είναι περισσότερο από προφανής. Κατά συνέπεια, μολονότι τα ανωτέρω άρθρα δεν θα μπορούσαν να εφαρμοσθούν κατά το χρόνο που έλαβαν χώρα τα κρίσιμα περιστατικά της υποθέσεως της κύριας δίκης, η ερμηνεία τους αυτή μπορεί να φωτίσει το νόημα και τη σημασία της νομολογίας Forcheri.

69. Εφαρμόζοντας την νομολογία αυτή στη παρούσα υπόθεση, πρέπει να γίνει δεκτό ότι, εφόσον η σύζυγος του Ferlini ήταν υπήκοος κράτους μέλους της Κοινότητας — στοιχείο που ανήκει στον εθνικό δικαστή να εξακριβώσει — και νόμιμα εγκατεστημένη στο Λουξεμβούργο ως σύζυγος κοινοτικού υπαλλήλου ο οποίος εργαζόταν εκεί, δεν μπορούσε να υποστεί δυσμενή διάκριση λόγω ιθαγένειας την οποία απαγόρευε το άρθρο 7 της Συνθήκης για όλες τις περιπτώσεις που ενέπιπταν στο πεδίο εφαρμογής της τελευταίας. Είναι δε προφανές ότι οι κλίμακες των τιμών ιατρικής και νοσοκομειακής περιθάλψεως αφορούν υπηρεσίες που, όπως αναφέρει και η Επιτροπή στις παρατηρήσεις της, ενέπιπταν και εμπίπτουν χωρίς αμφιβολία στο πεδίο αυτό³⁹, χωρίς μάλιστα να χρειάζεται να

36 — Bl. G. Starkle, «Extension du principe de non-discrimination en droit communautaire au ressortissant d'un Etat membre licitement installé dans un autre membre», παρατηρήσεις στην προμνησθείσα απόφαση Forcheri, *Cahiers de droit européen*, 1984, σ. 672 επ. Επίσης, κατά τον Γενικό Εισαγγελέα κ. Darmon, με την απόφαση Forcheri «το Δικαστήριο καθιερώνει προφανώς το δικαίωμα κάθε κοινοτικού υπηκόου, ανεξάρτητα από την ύπαρξη σχέσεως εργασίας με τα κοινοτικά όργανα, να απολαύει "του συνόλου των πλεονεκτημάτων που απορρέουν από το κοινοτικό δίκαιο", ιδίως στον τομέα της ελεύθερης κυκλοφορίας των εργαζομένων» (βλ. προτάσεις της προμνησθείσας στην υποσημείωση 22 υποθέσεις Echtermach και Moritz, σημείο 24).

37 — Το άρθρο 8 ορίζει ότι: «1. Θεσπίζεται ιθαγένεια της Ένωσης. Πολίτης της Ένωσης είναι κάθε πρόσωπο που έχει την υπηκοότητα ενός κράτους μέλους. 2. Οι πολίτες της Ένωσης έχουν τα δικαιώματα και τις υποχρεώσεις που προβλέπονται από την παρούσα Συνθήκη». Εξάλλου, σύμφωνα με το άρθρο 8 Α, παράγραφος 1, «κάθε πολίτης της Ένωσης έχει το δικαίωμα να κυκλοφορεί και να διαμένει ελεύθερα στο έδαφος των κρατών μελών, υπό την επιφύλαξη των περιορισμών και με τις προϋποθέσεις που προβλέπονται στην παρούσα Συνθήκη και στις διατάξεις που θεσπίζονται για την εφαρμογή της».

38 — Βλ. την προμνησθείσα στην υποσημείωση 17 απόφαση Martínez Sala, σκέψεις 62 και 63.

39 — Σχετικά με τις ιατρικές υπηρεσίες η Επιτροπή αναφέρεται στην απόφαση της της 31ης Ιανουαρίου 1984, υποθέσεις 286/82 και 26/83, Luisi και Carbone (Σύλλογος 1984, σ. 377), με την οποία καθίρησε ότι «οι τουρίστες οι υποβαλλόμενοι σε θεραπεία (...) πρέπει να θεωρούνται ως αποδέκτες υπηρεσιών» (σκέψη 16).

εξακριβωθεί αν αφορούν σε «όρους εργασίας» ή σε «κοινωνικά πλεονεκτήματα», όπως συμβαίνει στην περίπτωση εφαρμογής του άρθρου 48 της Συνθήκης και του κανονισμού 1612/68⁴⁰.

70. Η σύζυγος του Ferlini έχει το ανωτέρω δικαίωμα αυτοτελώς. Σε κάθε περίπτωση, όμως, ο αντλεί από την ιδιότητά της ως συζύγου κοινοτικού υπαλλήλου υπήκουου κράτους μέλους της Κοινότητας — ιδιότητα που επίσης ανήκει στο εθνικό δικαστήριο να εξακριβώσει —, του οποίου η νομική κατάσταση εμπίπτει, σύμφωνα με τα ανωτέρω, στο πεδίο εφαρμογής της Συνθήκης και ο οποίος, μαζί με την οικογένειά του, πρέπει να απολαύει του συνόλου των πλεονεκτημάτων που απορρέουν από το κοινοτικό δίκαιο για τους υπηκόους των κρατών μελών στους τομείς της ελεύθερης κυκλοφορίας των προσώπων, της εγκαταστάσεως και της κοινωνικής προστασίας.

71. Το τελευταίο, αλλά όχι λιγότερο σημαντικό, ζήτημα που πρέπει να εξετασθεί στο πλαίσιο της ερμηνείας του άρθρου 7 της Συνθήκης ΕΟΚ είναι η δυνατότητα εφαρμογής του άρθρου αυτού, όχι μόνο έναντι των διακρίσεων που προέρχονται από τη δράση των οργάνων της Κοινότητας ή των κρατών μελών της, αλλά και έναντι των διακρίσεων που επέρχονται στις σχέσεις μεταξύ ιδιωτών. Ενόψει των πραγματικών περιστατικών της υποθέσεως της κύριας δίκης, το ανωτέρω ζήτημα τίθεται στην περίπτωση που θεωρηθεί ότι η δυσμενής διάκριση καταλογίζεται σε δραστηριοίτες νομικών προσώπων ιδιωτι-

κού δικαίου· με άλλα λόγια, στην περίπτωση που θεωρηθεί ότι η δυσμενής διάκριση καταλογίζεται στο CHL, στην EHL ή στην UCM, και κριθεί ότι τα εν λόγω νομικά πρόσωπα είναι πρόσωπα ιδιωτικού δικαίου. Στο σημείο αυτό πρέπει επισημανθεί ότι, πέραν της απλής μνείας ότι το CHL είναι δημόσιο ίδρυμα η διάταξη παραπομπής δεν περιέχει επαρκείς πληροφορίες για να κριθεί ο δημόσιος ή ιδιωτικός χαρακτήρας αυτών των προσώπων. Στον εθνικό δικαστή, ο οποίος γνωρίζει το εθνικό δίκαιο, ανήκει λοιπόν η διευκρίνιση του εν λόγω ζητήματος.

72. Φρονώ ότι, παρά τους σοβαρούς δισταγμούς που έχουν κατά καιρούς εκφρασθεί από τη θεωρία⁴¹, η εξέλιξη της νομολογίας του Δικαστηρίου επιτρέπει στην παρούσα υπόθεση να δοθεί καταφατική απάντηση στο ερώτημα αν το άρθρο 7 μπορεί να έχει αυτό που συνήθως ονομάζεται «οριζόντιο άμεσο αποτέλεσμα».

73. Αυτή η απάντηση μπορεί να στηριχθεί στο γεγονός ότι η δράση των νομικών προ-

41 — Τα κυριότερα επιχειρήματα που αναδείκνυν αυτούς τους δισταγμούς ήταν τα εξής: α) Η γενική οικονομία της Συνθήκης ερείδεται σε υποχρεώσεις που απευθύνονται στα κράτη μέλη, εκτός από ολιγάριθμες περιπτώσεις όπου η Συνθήκη επιβάλλει ρητώς υποχρεώσεις στους ιδιώτες, κυρίως στις επιχειρήσεις, για λόγους προστασίας του ανταγωνισμού· β) άλλες διατάξεις της Συνθήκης που έχουν άμεση διατύπωση, όπως το άρθρο 48, παράγραφος 2, της Συνθήκης ΕΟΚ δεν είχαν οριζόντιο άμεσο αποτέλεσμα· γ) ο έλεγχος της τήρησης των υποχρεώσεων που πηγάζουν από τη Συνθήκη ανήκει καταρχάς στην ευθύνη της Επιτροπής, η οποία δεν μπορεί να φέρει ενώπιον του Δικαστηρίου παρά μία πράξη που καταλογίζεται σε κράτος μέλος. Βλ., σχετικά, C-F. Durand, Les principes, in Commentaire Méret. Le Droit de la CEE. T.I. Préambule. Principes Libre circulation des marchandises Editions de l'Université de Bruxelles, Etudes européennes, 2ème édition, 1992, σ. 60.

40 — Βλ., ανωτέρω, σημεία 52 επ. των προτάσεών μου.

σώπων ιδιωτικού δικαίου, που είναι ασυμβίβαστη με το κοινοτικό δικαιο διότι επιφέρει δυσμενή διάκριση λόγω ιθαγένειας, καταλογίζεται στο ίδιο το κράτος μέλος.

74. Στο πλαίσιο της ρυθμίσεως των εργασιακών σχέσεων το Δικαστήριο έχει αποδεχθεί αυτού του είδους τον καταλογισμό θεωρώντας ότι η δράση των νομικών προσώπων ιδιωτικού δικαίου έχει έναν οιονεί κανονιστικό χαρακτήρα που εντάσσεται στο πλαίσιο της δράσεως του ίδιου του κράτους. Έτσι, σε ό,τι αφορά στα άρθρα 7 και 48 της Συνθήκης ΕΟΚ, το Δικαστήριο έχει κρίνει ότι: «Κοινό σημείο των άρθρων 7, 48 και 59 είναι ότι απαγορεύουν, στα αντίστοιχα πεδία εφαρμογής τους, κάθε διάκριση λόγω ιθαγένειας. Η απαγόρευση των διακρίσεων αυτών επιβάλλεται όχι μόνο στη δράση των δημοσίων αρχών, αλλά εκτείνεται εξίσου και σε άλλης φύσεως κανονιστικές διατάξεις, οι οποίες σκοπεύουν στη ρύθμιση, κατά τρόπο συλλογικό, της μισθωτής εργασίας και της παροχής υπηρεσιών»⁴². Σε ό,τι αφορά ειδικότερα στο άρθρο 48 της Συνθήκης ΕΟΚ (μετέπειτα άρθρο 48 της Συνθήκης ΕΚ και νυν άρθρο 39 ΕΚ), το Δικαστήριο έχει, επίσης, κρίνει ότι «η κατάργηση, μεταξύ των κρατών μελών, των εμποδίων στην ελεύθερη κυκλοφορία των προσώπων θα μπορούσε να διακυβευθεί αν εξουδετερωνόταν η κατάργηση των φραγμών κρατικής προελεύσεως από εμπόδια προερχόμενα από την άσκηση της νομικής αυτονομίας ενώσεων ή οργανισμών μη διεπόμενων από το δημόσιο δικαιο (...). Εξάλλου, το Δικαστήριο υπογράμμισε ότι οι όροι εργασίας, στα διάφορα κράτη μέλη ρυθμίζονται άλλοτε νομοθετικά ή κανονιστικά και άλλοτε με συμβάσεις και

άλλες πράξεις συναπτόμενες ή εκδιδόμενες από ιδιώτες. Συνεπώς, αν το αντικείμενο του άρθρου 48 της Συνθήκης περιοριζόταν στις πράξεις της δημόσιας αρχής, θα προέκυπταν ανισότητες κατά την εφαρμογή του»⁴³.

75. Ωστόσο, αν στην παρούσα υπόθεση ήθελε θεωρηθεί ότι η δυσμενή διάκριση οφείλεται στις αποφάσεις και πρακτικές της UCM ή της EHL, δεν θα μπορούσε να τύχει εφαρμογής η ανωτέρω νομολογία του Δικαστηρίου και να γίνει έτσι δεκτό ότι το άρθρο 7 της Συνθήκης ΕΟΚ εφαρμόζεται εν προκειμένω με το σκεπτικό ότι, ανεξάρτητα από το δημόσιο ή ιδιωτικό χαρακτήρα των ανωτέρω νομικών προσώπων, η εν γένει δράση τους στοχεύει στη ρύθμιση, κατά τρόπο συλλογικό, της κοινωνικής ασφαλίσεως στο Μεγάλο Δουκάτο. Είναι αλήθεια, όπως προκύπτει από τη διάταξη παραπομπής και από τις παρατηρήσεις των μερών, ότι αυτά τα νομικά πρόσωπα μετέχουν ενεργά στις συλλογικές διαπραγματεύσεις σχετικά με τον καθορισμό των τιμών ιατρικής και νοσοκομειακής περιθάλψεως και, κατά τούτο, στο πλαίσιο της κοινωνικής ασφαλίσεως διαδραματίζουν ρόλο ανάλογο με αυτόν των αντιπροσωπευτικών συνδικαλιστικών οργανώσεων των εργαζομένων και εργοδοτών στο πλαίσιο της ρυθμίσεως των εργασιακών σχέσεων μέσω συλλογικών συμβάσεων. Θεωρούμενα λοιπόν υπό το πρίσμα των γενικών τους αρμοδιοτήτων, τα πρόσωπα αυτά συνιστούν φορείς ρυθμιστικής λειτουργίας στον τομέα της κοινωνικής ασφαλίσεως, γεγονός που προσδίδει στην εν γένει δράση τους οιονεί κανονιστικό χαρακτήρα. Εντούτοις, στην υπόθεση της κύριας δίκης, ο καθορισμός από την EHL των τιμών ιατρικής και νοσοκομειακής περιθάλψεως λόγω μητρότητας για τους μη υπαγόμενους στο εθνικό σύστημα κοινωνικής ασφαλίσεως δεν εμπίπτει στη ρύθμιση, κατά τρόπο συλλογικό, της κοινωνικής ασφαλίσεως, διότι, αφενός, ο

42 — Βλ. την απόφαση της 12 Δεκεμβρίου 1974, υπόθεση 36/74, *Walrave* (Συλλογή τόμος 1974, σ. 563, σκέψεις 16 και 17). Βλ. και την απόφαση της 14ης Ιουλίου 1976, υπόθεση 13/76, *Donà κατά Montero* (Συλλογή τόμος 1976, σ. 507, σκέψεις 17 επ.).

43 — Βλ. την απόφαση της 15ης Δεκεμβρίου 1995, υπόθεση C-415/93, *Bosman* (Συλλογή 1995, σ. 1-4921, σκέψεις 83 και 84).

καθορισμός αυτός είναι μονομερής και όχι συλλογικός και, αφετέρου, διότι αφορά στους μη υπαγόμενους στο εθνικό σύστημα κοινωνικής ασφάλισης⁴⁴. Τα δύο αυτά στοιχεία δεν επιτρέπουν να γίνει δεκτό ότι η επίδικη στην κύρια δίκη δράση της EHL πρέπει να εκληφθεί ουσιαστικά ως δράση του ίδιου του κράτους.

76. Φρονώ όμως ότι το ανωτέρω συμπέρασμα δεν εμποδίζει τη δυνατότητα καταλογισμού της ευθύνης της δυσμενούς διακρίσεως λόγω ιθαγένειας, που προκύπτει από τη δράση των νομικών προσώπων ιδιωτικού δικαίου, στο κράτος μέλος.

77. Πράγματι, στην παρούσα υπόθεση, η αφετηρία της υπέρθεως δυσμενών διακρίσεων λόγω ιθαγένειας φαίνεται να εντοπίζεται στο εθνικό νομοθετικό πλαίσιο (άρθρα 6, 13 και 308 bis επ. του κώδικα κοινωνικών ασφαλίσεων) που προέβλεψε τη δυνατότητα ρυθμίσεως με συλλογικές συμβάσεις των τιμών ιατρικής και νοσοκομειακής περιθάλψεως και την έκδοση του règlement grand-ducal, της 31ης Δεκεμβρίου 1974, που καθόρισε τις παροχές σε είδος σε περίπτωση τοκετού. Στο επίπεδο ερμηνείας αυτού ακριβώς του νομοθετικού-κανονιστικού πλαισίου, το οποίο καταλογίζεται προφανώς στο κράτος μέλος, εμφανίζεται η παράλειψη επεκτάσεως εφαρμογής των τιμών που ισχύουν για υπαγόμενους στο εθνικό σύστημα κοινωνικής ασφάλισης και στους μη υπαγόμενους στο σύστημα αυτό υπηκόους άλλων κρατών μελών της Κοινότητας. Αυτό το νομοθετικό-κανονιστικό πλαίσιο, χωρίς να καθορίζει άμεσα υψηλότερες τιμές σε βάρος της δεύτερης αυτής

κατηγορίας προσώπων, φαίνεται να επιτρέπει έναν τέτοιο καθορισμό από τους αρμόδιους οργανισμούς. Με άλλα λόγια, στο επίπεδο αυτού του νομοθετικού-κανονιστικού πλαισίου συντελείται καταρχάς η δυσμενής διάκριση ως αποτέλεσμα όχι θετικής ενέργειας, αλλά παραλείψεως προσαίτιας μιας κατηγορίας προσώπων ή τουλάχιστον αποδοχής της δυνατότητας διαφορετικής μεταχειρίσεώς της. Έτσι, αν η συμπεριφορά των νομικών προσώπων που παρέχουν υπηρεσίες νοσοκομειακής περιθάλψεως και καθορίζουν τις τιμές αυτής της περιθάλψεως ενέχει μία δυσμενή διάκριση λόγω ιθαγένειας, τούτο οφείλεται πρωτίστως στο γεγονός ότι το ανωτέρω νομοθετικό-κανονιστικό πλαίσιο τους παρέχει τη σχετική δυνατότητα.

78. Συναφώς, το Δικαστήριο έχει κάνει δεκτό ότι το γεγονός πως ένα κράτος μέλος παραλείπει να ενεργήσει, ή ενδεχομένως, παραλείπει να λάβει επαρκή μέτρα για την αποτροπή παραβιάσεως των κοινοτικών ελευθεριών που εξασφαλίζονται στο χώρο της εσωτερικής αγοράς που δεν γνωρίζει εσωτερικά σύνορα, παραβιάσεως η οποία προκαλείται ιδίως από ενέργειες ιδιωτών στο έδαφός του, μπορεί να έχει εξίσου σοβαρές συνέπειες με μία θετική ενέργεια παραβιάσεως αυτών των ελευθεριών. Συναφώς, στα κράτη μέλη επιβάλλεται η υποχρέωση όχι μόνο να μη θεσπίζουν τα ίδια πράξεις ή να μην υιοθετούν συμπεριφορές που μπορεί να αποτελέσουν εμπόδιο στις θεμελιώδεις ελευθερίες, αλλά, σε συνδυασμό και με το άρθρο 5 της Συνθήκης ΕΟΚ (μετέπειτα άρθρο 5 της Συνθήκης ΕΚ και νυν άρθρο 10 ΕΚ), τους επιβάλλεται επίσης η υποχρέωση

44 — Βλ. και κατωτέρω σημεία 113 έως 115 των προτάσεών μου.

να λαμβάνουν κάθε αναγκαίο και πρόσφορο μέτρο για να διασφαλίζουν στο έδαφός τους τον σεβασμό αυτών των ελευθεριών⁴⁵.

79. Ενόψει του ως άνω καταλογισμού σε ένα κράτος μέλος της δυσμενούς διακρίσεως που οφείλεται στη δράση ιδιωτών στο έδαφός του, δεν χωρεί αμφιβολία για την δυνατότητα εφαρμογής στις σχέσεις μεταξύ των ιδιωτών αυτών όχι μόνον του άρθρου 48 της Συνθήκης ΕΟΚ και του άρθρου 7 του κανονισμού 1612/68, αλλά και του άρθρου 7 της Συνθήκης ΕΟΚ, ιδίως στο μέτρο που οι υποχρεώσεις που πηγάζουν από το άρθρο αυτό είναι ορισμένες και εμφανείς. Συναφώς, δεν είναι καθόλου παράδοξο ότι, όσον αφορά στο άρθρο 119 της Συνθήκης ΕΟΚ (μετέπειτα άρθρο 119 της Συνθήκης ΕΚ· πλέον τα άρθρα 117 έως 120 της Συνθήκης ΕΚ αντικαταστάθηκαν από τα άρθρα 136 ΕΚ έως 143 ΕΚ), γίνεται πλέον δεκτό ότι, αφού το άρθρο αυτό έχει δεσμευτικό χαρακτήρα, η απαγόρευση των διακρίσεων μεταξύ εργαζομένων ανδρών και γυναικών επιβάλλεται όχι μόνο έναντι της δημόσιας εξουσίας, αλλά εκτείνεται και σε όλες τις συμβάσεις που ρυθμίζουν συλλογικώς την έμμοσθη εργασία, καθώς και στις μεταξύ ιδιωτών συμβάσεις⁴⁶. Ενόψει τούτου, είναι πραγματικά δύσκολο να φαντασθεί κανείς πως, ενώ σε μία σύμβαση εργασίας μεταξύ ιδιωτών πρέπει, βάσει του άρθρου 119 της Συνθήκης ΕΟΚ, να τηρείται η αρχή της ισότητας των αμοιβών μεταξύ εργαζομένων ανδρών και γυναικών, θα μπορούσε να μην τηρείται η αρχή της ίσης μεταχειρίσεως μεταξύ των υπηκόων των κρατών μελών της Κοινότητας, επί τη βάση

του άρθρου 7 της Συνθήκης ΕΟΚ, στην περίπτωση συμβάσεως παροχής υπηρεσιών ιατρικής ή νοσοκομειακής περιθάλψεως. Επομένως, ακόμη και αν ήθελε θεωρηθεί ότι η δυσμενής διάκριση λόγω ιθαγένειας οφείλεται στη διακριτική ευχέρεια ενός μεμονωμένου νοσοκομείου, όπως είναι το CHL, ή στην εφαρμογή από αυτό μιας αποφάσεως της συμπράξεως νοσοκομείων, όπως είναι η EHL, και ότι αυτά τα νομικά πρόσωπα είναι πρόσωπα ιδιωτικού δικαίου, πάλι θα έπρεπε να γίνει δεκτό ότι εφαρμόζεται το άρθρο 7 της Συνθήκης ΕΟΚ.

αδ) Συμπέρασμα επί της επιλογής νομικής βάσεως

80. Με βάση τα ανωτέρω, προτείνω λοιπόν στο Δικαστήριο, σε ό,τι αφορά στη νομική βάση της απαγορεύσεως των δυσμενών διακρίσεων λόγω ιθαγένειας, να κάνει δεκτό πως το εθνικό δικαστήριο οφείλει να εφαρμόσει στα πραγματικά περιστατικά της υποθέσεως της κύριας δίκης το άρθρο 7, παράγραφος 2, του κανονισμού 1612/68. Αν παρ' όλα αυτά το Δικαστήριο κρίνει ότι τα περιστατικά αυτά δεν υπάγονται στο *ratione materiae* πεδίο εφαρμογής του κανονισμού αυτού, τότε μπορεί κάλλιστα να κρίνει ως εφαρμοστέο το άρθρο 7 της Συνθήκης ΕΟΚ.

β) Επί της διαφορετικής μεταχειρίσεως παρεμφερών περιπτώσεων

81. Ενόψει των πραγματικών περιστατικών της υποθέσεως της κύριας δίκης είναι σκό-

45 — Βλ. την απόφαση της 9ης Δεκεμβρίου 1997, υπόθεση C-265/95, Επιτροπή κατά Γαλλίας (Συλλογή 1997, σ. I-6959, σκέψεις 30 έως 32) η οποία αναφέρεται ειδικότερα στην ελεύθερη κυκλοφορία των εμπορευμάτων.

46 — Βλ., ενδεικτικά, την απόφαση της 31ης Μαΐου 1995, υπόθεση C-400/93, Royal Copenhagen (Συλλογή 1995, σ. I-1275, σκέψη 45).

πιμο να γίνουν ορισμένες επισημάνσεις σχετικά, αφενός, με την ύπαρξη και, ειδικότερα, με το αντικείμενο της δυσμενούς μεταχείρισης (βα) και, αφετέρου, με την ομοιότητα των διαφοροποιούμενων περιπτώσεων (ββ).

βα) Το αντικείμενο της διαφορετικής μεταχείρισης

Κοινοτήτων που υπάγονται στο RCAM, ίσχυαν ενιαίες τιμές για ιατρική και νοσοκομειακή περίθαλψη λόγω μητρότητας υψηλότερες αυτών που ίσχυαν για τους υπαγόμενους στο εθνικό σύστημα κοινωνικής ασφάλισης κατοίκους.

82. Στη διάταξη παραπομπής ο εθνικός δικαστής δεν αναφέρει λεπτομερώς ως προς ποια επί μέρους στοιχεία των εξόδων νοσοκομειακής περιθάλψεως λόγω τοκετού υφίσταται διαφορετική μεταχείριση ως προς τις εφαρμοζόμενες τιμές μεταξύ των υπαγόμενων στο εθνικό σύστημα κοινωνικής ασφάλισης και των μη υπαγόμενων σ' αυτό. Τα μόνα επί μέρους δεδομένα τιμών που αναφέρονται στη διάταξη παραπομπής εντάσσονται μάλλον στο πλαίσιο της περιγραφής των ισχυρισμών του εφεσείοντος⁴⁷, ενώ σε κάθε περίπτωση δεν αναφέρεται επί τη βάση ποιων ακριβώς κανόνων, συμβάσεων ή αποφάσεων καθορίστηκε καθεμία από τις αναφερόμενες τιμές. Από τη διάταξη παραπομπής και, ειδικότερα, από τη διατύπωση του προδικαστικού ερωτήματος το μόνο που μπορεί να ληφθεί ως δεδομένο και να οριοθετήσει την απάντηση του Δικαστηρίου είναι ότι από το σύνολο των ισχυουσών στο Λουξεμβούργο ρυθμίσεων κατά το χρόνο που έλαβαν χώρα τα πραγματικά περιστατικά της υποθέσεως της κύριας δίκης προκύπτει πως, για τα πρόσωπα και οργανισμούς που δεν υπάγονται στο εθνικό σύστημα κοινωνικής ασφάλισης και για τους υπαλλήλους των Ευρωπαϊκών

83. Ωστόσο, αξίζει να σημειωθεί ότι, όπως υποστηρίζεται από τον Ferlini και φαίνεται να προκύπτει από έγγραφα που αυτός επισυνάπτει σε παράρτημα, με βάση τις εφαρμοζόμενες στην πράξη τιμές η διαφορετική μεταχείριση αφορά μόνο σε ορισμένες νοσοκομειακές παροχές και, ιδίως, στα γενικά έξοδα τοκετού, που ρυθμίστηκαν με μονομερή απόφαση του EHL για τους μη υπαγόμενους στο εθνικό σύστημα. Κατά τον Ferlini, για ορισμένες άλλες παροχές περιθάλψεως εκτός των εξόδων τοκετού και διαμονής στο νοσοκομείο, η EHL είχε αποφασίσει, επίσης μονομερώς, να εφαρμόζει στους μη υπαγόμενους στο εθνικό σύστημα κοινωνικής ασφάλισης τις ενιαίες τιμές που συμφωνήθηκαν με τη σύμβαση μεταξύ της UCM και της EHL, της 31ης Δεκεμβρίου 1974, σχετικά με τα καλυπτόμενα έξοδα από τα κατ' αποκλήν ποσά λόγω τοκετού που προβλέπονταν για τους υπαγόμενους στα ταμεία ασφάλισης του Λουξεμβούργου. Κατά τον Ferlini, επίσης, η ανωτέρω σύμβαση πιθανώς υιοθετήθηκε ενόψει της συμβάσεως που καταρτίστηκε μεταξύ της UCM και της AMMD.

47 — Όπως αναφέρει ο εθνικός δικαστής, «κατ' αυτόν τον τρόπο, κατά το χρονικό σημείο που η Ferlini εισήχθη στο νοσοκομείο, το κατ' αποκλήν ποσό που επιστρεφόταν από το Λουξεμβούργου ταμείο υγείας ανερχόταν σε 36 854 LUF ήτοι 4 645 LUF για ιατρική αγωγή, 29 949 LUF για τα συντάξη με τον τοκετό έξοδα και 2 260 LUF για προϊόντα διατήρησης, ενώ ο εφεσείον και το RCAM ήφειλαν να καταβάλουν, για τις ίδιες υπηρεσίες, το ποσό των 59 306 LUF, ήτοι προσαύξηση κατά 71,43 % σε σχέση με το εθνικό τιμολόγιο».

84. Σε κάθε περίπτωση, πάντως, δεν ανήκει στο Δικαστήριο, αλλά στον εθνικό δικαστή, που γνωρίζει το εθνικό δίκαιο και τα πραγματικά περιστατικά της υποθέσεως της

κύριας δίκης, να προσδιορίσει το αντικείμενο της διαφορετικής μεταχείρισης, καθώς επίσης την έκταση και τις λεπτομέρειες του μηχανισμού που οδηγεί στη μεταχείριση αυτή.

85. Ωστόσο, αξίζει να σημειωθεί ότι, στην περίπτωση που το Δικαστήριο δεχθεί πως η διαφορετική μεταχείριση και, κατ' αποτέλεσμα, η δυσμενής διάκριση καταλογίζονται στο γενικότερο νομοθετικό-κανονιστικό πλαίσιο του Μεγάλου Δουκάτου του Λουξεμβούργου⁴⁸, τότε δεν έχει ιδιαίτερη σημασία να διευκρινισθεί ως προς ποιες ακριβώς τιμές και με βάση ποιες ακριβώς αποφάσεις, συμφωνίες ή πρακτικές, που εξειδικεύουν αυτό το νομοθετικό-κανονιστικό πλαίσιο, επέρχεται δυσμενής διάκριση. Η τελευταία υφίσταται ως αποτέλεσμα της αποδοχής της δυνατότητας αντίθετης προς το κοινοτικό δίκαιο διαφορετικής μεταχείρισης, η οποία συντελείται στο επίπεδο του ανωτέρω νομοθετικού-κανονιστικού πλαισίου, ανεξάρτητα αν οι εφαρμοστές του πλαισίου αυτού, για οποιονδήποτε λόγο, εκμεταλλεύονται ή δεν εκμεταλλεύονται συγκυριακά τη δυνατότητα αυτή.

ββ) Η ομοιότητα των διαφοροποιημένων περιπτώσεων

86. Ενόψει των πραγματικών περιστατικών της υποθέσεως της κύριας δίκης, τίθεται το ερώτημα αν οι δύο κατηγορίες προσώπων, δηλαδή, αφενός, οι υπαγόμενοι στο εθνικό σύστημα κοινωνικής ασφάλισης του Λου-

ξεμβούργου και, αφετέρου, οι μη υπαγόμενοι σ' αυτό, στους οποίους περιλαμβάνονται και οι κοινοτικοί υπαλλήλοι που υπάγονται στο RCAM, βρίσκονται σε παρεμφερείς καταστάσεις, έτσι ώστε η εφαρμογή διαφορετικών τιμών νοσοκομειακής περιθάλψεως λόγω τοκετού σε κάθε μια από τις κατηγορίες αυτές να συνιστά δυσμενή διάκριση. Φρονώ ότι η απάντηση στο ανωτέρω ερώτημα πρέπει να είναι θετική, παρά τα επιχειρήματα που επικαλούνται η Κυβέρνηση του Λουξεμβούργου και το εφεσβίβητο στην κύρια δίκη CHL.

87. Πρώτον, το γεγονός ότι οι δύο κατηγορίες προσώπων υπάγονται σε διαφορετικά νομικά συστήματα κοινωνικής ασφάλισης δεν θα μπορούσε να δικαιολογήσει τη θέση ότι πρόκειται για δύο περιπτώσεις που πρέπει να διαφοροποιηθούν έναντι του κοινοτικού δικαίου σε ό,τι αφορά στις τιμές ιατρικής και νοσοκομειακής περιθάλψεως λόγω μητρότητας. Παρά τη σχετική αυτονομία τους, τόσο το εθνικό σύστημα κοινωνικής ασφάλισης του Λουξεμβούργου όσο και το RCAM δεν μπορούν να παραβιάζουν τις αρχές και τους κανόνες που διέπουν το κοινοτικό δίκαιο. Όπως έχει κρίνει το Δικαστήριο, μολοντί, «ελλείψει εναρμονίσεως σε κοινοτικό επίπεδο, εναπόκειται στην νομοθεσία κάθε κράτους μέλους να καθορίσει, αφενός, τις προϋποθέσεις του δικαιώματος ή της υποχρεώσεως υπαγωγής σ' ένα σύστημα κοινωνικής ασφάλισης (...) και, αφετέρου, τις προϋποθέσεις χορηγήσεως δικαιωμάτων και παροχών (...), τα κράτη μέλη οφείλουν ωστόσο, κατά την άσκηση της αρμοδιότητας αυτής, να τηρούν το κοινοτικό δίκαιο»⁴⁹. Εξάλλου, μία δυσμενής διάκριση ως προς το

48 — Βλ., ανωτέρω, σημείο 77 των προτάσεών μου.

49 — Βλ. την απόφαση της 28ης Απριλίου 1998, υπόθεση C-158/96, Kohll (Συλλογή 1998, σ. I-1931, σημείεις 18 και 19).

θέμα των τιμών ιατρικής και νοσοκομειακής περιθάλψεως λόγω μητρότητας δύσκολα θα μπορούσε να θεωρηθεί ότι αφορά στη διαρρύθμιση του συστήματος κοινωνικής ασφαλίσεως υπό την ανωτέρω έννοια. Παράλληλα, το γεγονός ότι δυνάμει του άρθρου 9, παράγραφος 2, της κοινής ρυθμίσεως στο πλαίσιο του RCAM, «τα όργανα προσπαθούν, στο μέτρο του δυνατού, να διαπραγματευθούν με τους εκπροσώπους του ιατρικού επαγγέλματος και/ή τις αρμόδιες αρχές, ενώσεις και ιδρύματα, συμφωνίες για τον καθορισμό των ποσών που καταβάλλουν οι δικαιούχοι, λαμβάνοντας υπόψη τις τοπικές συνθήκες και, ενδεχομένως, τους ήδη ισχύοντες τιμοκαταλόγους τόσο από ιατρική όσο και από νοσοκομειακή άποψη», δεν σημαίνει ότι, στο πλαίσιο των ανωτέρω συμφωνιών, τα όργανα αυτά δύνανται να παραβιάζουν το πρωτογενές κοινοτικό δίκαιο και, ειδικότερα, την αρχή της απαγορεύσεως των δυσμενών διακρίσεων λόγω ιθαγένειας μεταξύ των εργαζομένων υπηκόων της Κοινότητας.

88. Εξάλλου, το επιχείρημα ότι οι κοινοτικοί υπάλληλοι δεν έχουν ανάγκη από τους κανόνες του κοινοτικού δικαίου για να κυκλοφορούν ελεύθερα στο έδαφος των κρατών μελών της Κοινότητας, διότι απολαύουν των δικαιωμάτων που προβλέπει το πρωτόκολλο περί προνομιών και ασυλιών των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων, δεν μπορεί να θεωρηθεί πειστικό. Τα δικαιώματα αυτά κατοχυρώνονται προς το συμφέρον των Κοινοτήτων, ενόψει της εκπληρώσεως της αποστολής των τελευταίων⁵⁰, παραπέμπουν κατά κανόνα στην μεταχείριση που απολαύουν οι διπλωματικές αποστολές⁵¹ και δεν παρουσιάζουν το εύρος και τη δυναμική των

δικαιωμάτων που κατοχυρώνει το κοινοτικό δίκαιο για τους υπηκόους της Κοινότητας — ήδη πολίτες της Ενώσεως. Έτσι, ενώ το ανωτέρω επιχείρημα θα μπορούσε ενδεχομένως να προβληθεί για τους κοινοτικούς υπαλλήλους που δεν έχουν την ιθαγένεια κάποιου κράτους μέλους⁵², δεν θα μπορούσε να συμβεί το ίδιο για τους υπαλλήλους που έχουν τέτοια ιθαγένεια. Όπως προκύπτει από τις προμνησθείσες αποφάσεις *Echternach* και *Moritz* (υποσημείωση 22), *Schmid* (υποσημείωση 18) και *Forcheri* (υποσημείωση 33), οι τελευταίοι εξακολουθούν να έχουν την ιδιότητα του εργαζόμενου κατά το άρθρο 48 της Συνθήκης ΕΟΚ και να απολαύουν του συνόλου των πλεονεκτημάτων που κατοχυρώνει το κοινοτικό δίκαιο, ανεξάρτητα από την ειδική εργασιακή τους θέση. Η συρρίκνωση της νομικής τους καταστάσεως εντός των ορίων του πρωτοκόλλου περί προνομιών και ασυλιών των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων θα αποτελούσε λοιπόν παράβαση του κοινοτικού δικαίου και των δικαιωμάτων τους που πηγάζουν από αυτό.

89. Δεύτερον, το γεγονός ότι, κατά το χρόνο που έλαβαν χώρα τα πραγματικά περιστατικά της υποθέσεως της κύριας δίκης, δεν είχε καταρτισθεί συμφωνία μεταξύ του RCAM και της EHL, ενώ υπήρχαν ανάλογες συμφωνίες με την UCM, δεν φαίνεται να είναι κρίσιμο ως προς την ύπαρξη διακρίσεως μεταξύ παρεμφερών περιπτώσεων. Όπως αναφέρουν η Επιτροπή και ο Ferlini, στην παρούσα υπόθεση πρόκειται για τιμές παροχών που δεν είναι το αποτέλεσμα συμβάσεων, αλλά αφορούν στο σύνολο των παροχών λόγω τοκετού που καθορίζονται από νομοθετικές-κανονιστικές ρυθμίσεις. Σε κάθε περίπτωση, πάντως, πρέπει να τονισθεί ότι, λόγω του υποχρεωτικού τους χαρακτήρα

50 — Βλ. άρθρο 18 του πρωτοκόλλου.

51 — Πρβλ. άρθρο 6 του πρωτοκόλλου.

52 — Ο διορισμός μη υπηκόου κράτους μέλους σε θέση υπαλλήλου των Κοινοτήτων είναι δυνατός κατόπιν εξαιρέσεως που προβλέπεται από το άρθρο 28, στοιχείο α, του ΚΥΚ.

στο πλαίσιο του λουξεμβουργιανού συστήματος, οι ανωτέρω συμβάσεις συνιστούν ουσιαστικά μία μορφή ενιαίας κανονιστικής ρυθμίσεως από την πλευρά του κράτους και απομακρύνονται πολύ από το να πρέπει να θεωρηθούν ως συμβάσεις ιδιωτικού δικαίου που εκφράζουν τη συμβατική ελευθερία των προσώπων που παρέχουν υπηρεσίες.

90. Τρίτον, τα επιχειρήματα ότι οι μη υπαγόμενοι στο εθνικό σύστημα υγείας του Λουξεμβούργου, αφενός, έχουν υψηλά εισοδήματα και υψηλά όρια καλύψεως και επιστροφής των εξόδων από το ασφαλιστικό τους σύστημα και, αφετέρου, δεν καταβάλλουν φόρους στο κράτος αυτό, ούτε εισφορές στο εθνικό σύστημα κοινωνικής ασφάλισης, δεν μπορούν να θεωρηθούν πειστικά.

91. Καταρχάς, σύμφωνα με τη διάταξη παραπομπής, στο λουξεμβουργιανό σύστημα κοινωνικής ασφάλισης, οι τιμές που ισχύουν για τις ιατρικές πράξεις είναι ενιαίες. Καθορίζονται αποκλειστικώς βάσει της φύσεως της παροχής και δεν ποικίλλουν ούτε ανάλογα με το εισόδημα του ασθενούς ούτε ανάλογα με τα προσόντα του παρέχοντος τις ιατρικές υπηρεσίες.

92. Εξάλλου, σε ό,τι αφορά στη μη καταβολή φόρων από τους μη υπαγόμενους στο εθνικό σύστημα κοινωνικής ασφάλισης, το Δικαστήριο έχει κρίνει, σχετικά με την ειδική κατάσταση ενός υπαλλήλου των Κοινοτήτων και της οικογένειάς του, ότι ο υπάλληλος αυτός «αν και, δυνάμει του άρθρου 13, εδάφιο 2, του πρωτοκόλλου περί προνομιών και ασυλιών των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων, απαλλάσσεται από εσωτερικούς φόρους επί των αποδοχών, μισθών και λοιπών αμοιβών που καταβάλλονται από τις Κοινοότητες, υποχρεούται, πάντως, δυνάμει του εδαφίου 1 του ίδιου άρθρου, να καταβάλλει φόρο επί

των αποδοχών, μισθών και λοιπών αμοιβών υπέρ των Κοινοτήτων, από τους οποίους ωφελείται έμμεσα ως μέλος των Κοινοτήτων, το κράτος υποδοχής. Το γεγονός, λοιπόν, ότι δεν καταβάλλει φόρους επί των αποδοχών του στο εθνικό ταμείο δεν αποτελεί επαρκή αιτιολογία διαφοροποιήσεως της περιπτώσεως του υπαλλήλου και της οικογένειάς του από την περίπτωση του διακινούμενου εργαζομένου, τα εισοδήματά του οποίου υπόκεινται σε φορολογία στο κράτος διαμονής»⁵³.

93. Επιπλέον, δεν θα μπορούσε να δικαιολογήσει διαφορετική μεταχείριση των δύο κατηγοριών ούτε το επιχείρημα ότι οι κοινοτικοί υπάλληλοι και γενικότερα οι μη υπαγόμενοι στο εθνικό σύστημα κοινωνικής ασφάλισης δεν καταβάλλουν εισφορές στο τελευταίο. Καταρχάς, όπως έχει ήδη αναφερθεί, στο λουξεμβουργιανό σύστημα οι τιμές υπολογίζονται με βάση τη φύση και το κόστος της παροχής και όχι ανάλογα με την καταβαλλόμενη εισφορά. Επιπλέον, τα έξοδα παροχών λόγω μητρότητας καλύπτονται απευθείας από το κράτος και όχι από ασφαλιστικά ταμεία, οπότε και θα είχε, ενδεχομένως, σημασία η μη καταβολή ασφαλιστικών εισφορών.

94. Όπως εύστοχα παρατηρεί η Επιτροπή, αν γινόταν δεκτό το ως άνω προβαλλόμενο επιχείρημα, σε συνδυασμό μάλιστα και με τον ισχυρισμό του εφεσβλητού στην κύρια δίκη CHL ότι οι τιμές που επιβάλλονται στους

53 — Βλ. την προμνησθείσα στην υποσημείωση 34 απόφαση Forchei, σκέψη 19.

κοινοτικούς υπαλλήλους αντιστοιχούν στην πραγματική αξία των προσφερόμενων παροχών, τούτο θα σήμαινε πως οι τιμές που εφαρμόζονται στους υπαγόμενους στο εθνικό σύστημα είναι κάτω του κόστους — γεγονός που, σε κάθε περίπτωση, ανήκει στον εθνικό δικαστή να διευκρινίσει — και πως θα μπορούσε να ζητηθεί από τους υπηκόους άλλων κρατών μελών μία πρόσθετη καταβολή από τη στιγμή που δεν καταβάλλουν φόρους και εισφορές στο κράτος αυτό. Όμως, κάτι τέτοιο θα ήταν αντίθετο προς την κοινοτική αρχή της ελεύθερης κυκλοφορίας των προσώπων, η οποία επιβάλλει την απόλαυση από υπηκόους άλλων κρατών μελών δικαιωμάτων που προβλέπονται για τους ημεδαπούς, ακόμη και αν αυτό θα σήμαινε επιπλέον κόστος για το κράτος μέλος στο οποίο δεν καταβάλλουν φόρους και εισφορές οι υπήκοοι αυτού⁵⁴.

95. Τέλος, όπως ορθώς τονίζει η Επιτροπή, όλα τα ανωτέρω επιχειρήματα, που αφορούν στην οικονομική κατάσταση των κοινοτικών υπαλλήλων και στη μη καταβολή από αυτούς φόρων και εισφορών, ενώ θα μπορούσαν, ενδεχομένως, να χρησιμοποιηθούν προκειμένου να γίνει προσπάθεια δικαιολογήσεως της μη καλύψεως και μη επιστροφής των εξόδων περιθάλψεως από τα ασφαλιστικά ταμεία του Λουξεμβούργου, σε καμία περίπτωση δεν φαίνεται να συνιστούν πρόσφορα επιχειρήματα για τη δικαιολόγηση απλώς της επαυξήσεως των τιμών περιθάλψεως.

γ) Επί της αντικειμενικής δικαιολογήσεως της διαφορετικής μεταχειρίσεως

96. Η διαφορετική μεταχείριση ως προς τις τιμές ιατρικής και νοσοκομειακής περιθάλψεως, που υφίστανται οι μη υπαγόμενοι στο εθνικό σύστημα κοινωνικής ασφαλίσεως του Λουξεμβούργου, δεν φαίνεται να δικαιολογείται αντικειμενικά, στοιχείο που, μεταξύ άλλων, δηλώνει την αντίθεσή της στο κοινοτικό δίκαιο⁵⁵.

97. Εκτός από το γεγονός ότι δεν τις επικαλούνται ούτε το CHL ούτε η Κυβέρνηση του Λουξεμβούργου, καμία από τις εξαιρέσεις του άρθρου 48, παράγραφος 3, της Συνθήκης ΕΟΚ, ούτε καν αυτή που αφορά στη δημόσια υγεία, δεν φαίνεται να μπορεί να εφαρμοσθεί εν προκειμένω. Όπως ορθώς επισημαίνει η Επιτροπή, δεν θα μπορούσε λογικά να φαντασθεί κανείς ότι η δημόσια υγεία εξαρτάται από τη διαφοροποίηση των τιμών ιατρικών παροχών μεταξύ υπαγόμενων στο εθνικό σύστημα και κοινοτικών υπαλλήλων, ούτε φυσικά ότι η εφαρμογή των ίδιων τιμών συνιστά απειλή για τη δημόσια υγεία.

98. Καθώς η επίμαχη διαφοροποίηση αφορά σε καθαρά οικονομικό ζήτημα, θα μπορούσε κανείς ενδεχομένως να ισχυρισθεί ότι υπάγεται στο πεδίο εφαρμογής της νομολογίας

54 — Πρβλ. τις αποφάσεις της 2ας Φεβρουαρίου 1989, υπόθεση 186/87, Cowan (Συλλογή 1989, σ. 195, σκέψεις 15 έως 17) και της 15ης Μαρτίου 1994, υπόθεση C-45/93, Επιτροπή κατά Ισπανίας (Συλλογή 1994, σ. I-911), σχετικά με το δικαίωμα που έχουν οι τουρίστες, υπήκοοι κράτους μέλους της Κοινότητας, να μεταβαίνουν σε ένα άλλο κράτος μέλος και να δέχονται υπηρεσίες με τις ίδιες προϋποθέσεις που ισχύουν για τους ημεδαπούς και τα πρόσωπα που κατοικούν μόνιμα σ' αυτό.

55 — Πρβλ., ενδεικτικά, την προμνησθείσα στην υποσημείωση 14 απόφαση Meints, σκέψη 45.

Decker⁵⁶, σύμφωνα με την οποία, «οι σκολοί αμιγώς οικονομικής φύσεως δεν μπορούν να δικαιολογήσουν εμπόδια στη θεμελιώδη αρχή της ελεύθερης κυκλοφορίας των εμπορευμάτων. Εντούτοις, δεν αποκλείεται ο κίνδυνος σοβαρού πλήγματος στη χρηματοοικονομική ισορροπία του συστήματος κοινωνικής ασφάλισης να συνιστά επιτακτικό λόγο γενικού συμφέροντος ικανό να δικαιολογήσει παρόμοιο εμπόδιο».

99. Εκτός από το γεγονός ότι από κανένα δεν προβάλλεται ούτε αποδεικνύεται «κίνδυνος σοβαρού πλήγματος στη χρηματοοικονομική ισορροπία του συστήματος κοινωνικής ασφάλισης» του Λουξεμβούργου, δεν φαίνεται να συντρέχει στην πραγματικότητα τέτοιος κίνδυνος.

100. Πρέπει να υπομνησθεί ότι ούτε το κράτος του Λουξεμβούργου, ούτε τα ασφαλιστικά ταμεία του κράτους αυτού καλύπτουν τα έξοδα ιατρικής και νοσοκομειακής περιθάλψεως λόγω μητρότητας στους μη υπαγόμενους στο εθνικό σύστημα και, ειδικότερα, στους κοινοτικούς υπαλλήλους, ενώ για τους υπαγόμενους τα έξοδα αυτά καλύπτονται από το κράτος και όχι από τα ασφαλιστικά ταμεία. Επομένως, παρά τον σημαντικό ίσως αριθμό κοινοτικών υπαλλήλων που κατοικούν στο Λουξεμβούργο, οι παροχές ιατρικής και νοσοκομειακής περιθάλψεως λόγω μητρότητας στους κοινοτικούς υπαλλήλους δεν φαίνεται να επιβαρύνουν ειδικώς το σύστημα κοινωνικών ασφαλίσεων του κράτους αυτού.

101. Αν αποδεικνύοταν ότι οι τιμές που εφαρμόζονται στους υπαγόμενους στο εθνικό σύστημα είναι χαμηλότερες του

κόστους των παροχών, θα μπορούσε ενδεχομένως να υποστηριχθεί ότι η εφαρμογή των τιμών αυτών στους μη υπαγόμενους στο εθνικό σύστημα κοινοτικούς υπαλλήλους θα επιβάρυνε τον κρατικό προϋπολογισμό χρηματοδοτήσεως της ιατρικής και νοσοκομειακής περιθάλψεως λόγω μητρότητας. Όμως, όπως έχει ήδη αναφερθεί, αφενός κάτι τέτοιο δεν αντιβαίνει στο πνεύμα της προστασίας της ελεύθερης κυκλοφορίας των προσώπων στο εσωτερικό της Κοινότητας⁵⁷ και, αφετέρου, δεν μπορεί να αντιταχθεί στους κοινοτικούς υπαλλήλους ότι πρέπει να πληρώνουν ακριβότερα τις ίδιες υπηρεσίες διότι δεν καταβάλλουν φόρους εισοδήματος στο κράτος του Λουξεμβούργου⁵⁸.

102. Σε τελική ανάλυση, τίποτα δεν επιτρέπει να υποστηριχθεί ότι, λόγω των συγκριτικά υψηλών, ενδεχομένως, εισοδημάτων τους ή λόγω των συγκριτικά υψηλών, ενδεχομένως, ορίων καλύψεως και επιστροφής εξόδων από το ασφαλιστικό τους ταμείο, οι κοινοτικοί υπάλληλοι και ο ασφαλιστικός τους οργανισμός οφείλουν να χρηματοδοτούν το εθνικό σύστημα κοινωνικής ασφάλισης του Λουξεμβούργου.

δ) Συμπέρασμα επί της απαγορεύσεως των δυσμενών διακρίσεων λόγω ιθαγένειας

103. Με βάση τις ανωτέρω επισημάνσεις φρονώ λοιπόν ότι το άρθρο 7, παράγραφος 2, του κανονισμού 1612/68 έχει την έννοια ότι αποκλείει την εφαρμογή σε υπη-

56 — Βλ. απόφαση της 28ης Απριλίου 1998, C-120/95 (Συλλογή 1998, σ. I-1831, σκέψη 39).

57 — Βλ., ανωτέρω, σημείο 94 των προτάσεών μου.

58 — Βλ., ανωτέρω, σημείο 92 των προτάσεών μου.

κόους κρατών μελών, οι οποίοι εργάζονται στην επικράτεια άλλου κράτους μέλους, όπως εν προκειμένω του Λουξεμβούργου, αλλά δεν υπάγονται στο εθνικό σύστημα κοινωνικής ασφάλισης του κράτους αυτού και στους οποίους περιλαμβάνονται οι υπάλληλοι των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων που υπάγονται στο RCAM, τιμές ιατρικής και νοσοκομειακής περιθάλψεως λόγω μητρότητας υψηλότερες αυτών που ισχύουν για τους κατοίκους του κράτους αυτού που υπάγονται στο εθνικό σύστημα κοινωνικής ασφάλισης.

Κοινοτήτων που υπάγονται στο RCAM, τιμές νοσοκομειακής περιθάλψεως λόγω μητρότητας ανώτερες από αυτές που ισχύουν για τους υπαγόμενους στο εθνικό σύστημα κοινωνικής ασφάλισης.

104. Όπως επισημαίνει και η Επιτροπή, ως συνέπεια του ανωτέρω, πρέπει να γίνει δεκτό ότι «τα μέλη της ομάδας που υφίσταται δυσμενή μεταχείριση πρέπει να αντιμετωπίζονται κατά τον ίδιο τρόπο και να υπόκεινται στο ίδιο καθεστώς με τους άλλους ενδιαφερόμενους, καθεστώς το οποίο, ελλείψει ορθής εφαρμογής του κοινοτικού δικαίου, είναι το μόνο έγκυρο σύστημα αναφοράς»⁵⁹.

Γ — Επί της προστασίας του ανταγωνισμού

105. Στην παρούσα υπόθεση, η πιθανή παράβαση του άρθρου 85, παράγραφος 1, της Συνθήκης ΕΟΚ αφορά κυρίως στο γεγονός ότι μία σύμπραξη νοσοκομείων, όπως είναι εν προκειμένω η EHL, εφαρμόζει για τα πρόσωπα και οργανισμούς τα οποία δεν υπάγονται στο εθνικό σύστημα κοινωνικής ασφάλισης και στα οποία περιλαμβάνονται και οι υπάλληλοι των Ευρωπαϊκών

106. Αξίζει πάντως να σημειωθεί προκαταρκτικά ότι η ανωτέρω παράβαση, εφόσον συντρέχει, δύναται να καταλογισθεί και στο ίδιο το κράτος μέλος, το νομοθετικό-κανονιστικό πλαίσιο του οποίου επιτρέπει τέτοιου είδους παραβάσεις⁶⁰. Όπως έχει κάνει δεκτό το Δικαστήριο, καίτοι είναι αλήθεια ότι, αυτό καθαυτό, το άρθρο 85 της Συνθήκης αφορά αποκλειστικώς τη συμπεριφορά των επιχειρήσεων και όχι τα νομοθετικά ή κανονιστικά μέτρα των κρατών μελών, είναι εξίσου αλήθεια ότι το άρθρο αυτό, σε συνδυασμό με το άρθρο 5 της Συνθήκης, επιβάλλει στα κράτη μέλη την υποχρέωση να μη λαμβάνουν ή διατηρούν σε ισχύ μέτρα, ακόμη και νομοθετικής ή κανονιστικής φύσεως, ικανά να εξαλείψουν την πρακτική αποτελεσματικότητα των εφαρμοστέων επί των επιχειρήσεων κανόνων ανταγωνισμού. Τούτο συμβαίνει συγκεκριμένα όταν ένα κράτος μέλος επιβάλλει ή ευνοεί τη σύναψη συμπράξεων που αντίκειται στο άρθρο 85 ή ενισχύει τα αποτελέσματά τους ή όταν αφαιρεί από τη δική του ρύθμιση τον κρατικό της χαρακτήρα, μεταθέτοντας σε ιδιώτες επιχειρηματίες την ευθύνη της λήψεως αποφάσεων παρεμβάσεως σε οικονομικά θέματα⁶¹.

107. Προκειμένου λοιπόν να κριθεί αν στην παρούσα υπόθεση υφίσταται απαγορευμένη

⁶⁰ — Πρβλ., ανωτέρω, σημείο 77 των προτάσεών μου.

⁶¹ — Βλ., ενδεικτικά, τις αποφάσεις της 17ης Νομβρίου 1993, υπόθεση C-291, Meng (Σύλλογη 1993, σ. I-5791, σκέψη 14) και της 17ης Ιουνίου 1997, υπόθεση C-70/95, Sodemare κ.λπ. (Σύλλογη 1997, σ. I-3395, σκέψη 41).

⁵⁹ — Βλ. την προμνησθείσα στην υποσημείωση 28 απόφαση Terhoeve, σκέψη 57.

συμφωνία ή απόφαση ενώσεως επιχειρήσεων ή εναρμονισμένη πρακτική κατά την έννοια του άρθρου 85, παράγραφος 1, της Συνθήκης ΕΟΚ (στ), θα εξετασθεί στην συνέχεια αν συντρέχουν οι απαραίτητες προϋποθέσεις και, συγκεκριμένα, αν υφίσταται επιχείρηση και ένωση επιχειρήσεων (α), συμφωνία ή απόφαση ενώσεως επιχειρήσεων ή εναρμονισμένη πρακτική (β), που έχει αντικείμενο ή αποτέλεσμα την παρεμπόδιση, τον περιορισμό ή την νόθευση του ανταγωνισμού εντός της κοινής αγοράς (γ) και δύναται να επηρεάσει το εμπόριο μεταξύ κρατών μελών (δ) σε αισθητό βαθμό (ε).

α) Επί της υπέρξεως επιχειρήσεως και ενώσεως επιχειρήσεων

108. Στο άρθρο 85, παράγραφος 1, επιπλέον συμφωνίες μεταξύ επιχειρήσεων, αποφάσεις ενώσεων επιχειρήσεων και εναρμονισμένες πρακτικές. Συνεπώς απαιτείται, καταρχάς, να εξετασθεί αν τα νοσοκομεία αποτελούν επιχειρήσεις και η σύμπραξη νοσοκομείων, όπως η EHL, αποτελεί ένωση επιχειρήσεων κατά την έννοια της εν λόγω διατάξεως.

109. Κατά τη νομολογία, η έννοια της επιχείρησης «καλύπτει κάθε φορέα ο οποίος ασκεί οικονομική δραστηριότητα, ανεξάρ-

τητα από το νομικό καθεστώς που τον διέπει και τον τρόπο χρηματοδοτήσεώς του»⁶².

110. Κατά τη γνώμη μου, δεν χωρεί αμφιβολία ότι, στις σχέσεις που αναπτύσσουν με τους μη υπαγόμενους στο εθνικό σύστημα κοινωνικής ασφάλισης και, ειδικότερα, τους κοινοτικούς υπαλλήλους, σχέσεις που μας ενδιαφέρουν άμεσα εν προκειμένω, τα νοσοκομεία του Λουξεμβούργου, ανεξάρτητα από το δημόσιο ή ιδιωτικό τους χαρακτήρα, αποτελούν επιχειρήσεις κατά την ανωτέρω έννοια.

111. Το CHL και άλλα νοσοκομεία του Λουξεμβούργου ασκούν οικονομική δραστηριότητα στο μέτρο που παρέχουν υπηρεσίες — εν προκειμένω, υπηρεσίες περιθάλψεως λόγω μητρότητας — επί αμοιβή⁶³. Φρονώ δε ότι, ενόψει της ευρείας ερμηνείας που δίδει η νομολογία του Δικαστηρίου στην έννοια της οικονομικής δραστηριότητας και κατ' ακολουθίαν στον όρο «επιχείρηση», δεν μπορεί να αντιταχθεί ότι επαγγελματικές δραστηριότητες, όπως αυτές που συνδέονται με το ιατρικό επάγγελμα, τελούν υπό ιδιαίτερους κανόνες δεοντολογίας και καθορισμού τιμών, και δεν έχουν καταρχήν εμπορικό χαρακτήρα, δεν μπορούν, και μόνο για τους λόγους αυτούς, να συνιστούν οικονομική δραστηριότητα υποκειμένη στους κανόνες του ανταγωνισμού⁶⁴. Τούτο ισχύει δε

62 — Βλ., ενδεικτικά, τις αποφάσεις της 23ης Απριλίου 1991, υπόθεση C-41/90, Höfner και Elser (Συλλογή 1991, σ. I-1979, σκέψη 21) και της 17ης Φεβρουαρίου 1993, υποθέσεις C-159/91 και C-160/91, Poucet και Pistre (Συλλογή 1991, σ. I-637, σκέψη 17).

63 — Πβλ. σχετικά με την έννοια της οικονομικής επιχείρησης, την απόφαση της 18ης Ιουνίου 1998, υπόθεση C-35/96, Έπιτροπή κατά Ιταλίας (Συλλογή 1998, σ. I-3851, σκέψη 36).

64 — Πβλ. Commentaire J. Mégret. Le droit de la CE. 4. Concurrence. M. Waelbroeck et A. Frignani, Etudes européennes, Collection dirigée par l'Institut d'Etudes européennes, 2ème édition, 1997, σ. 37 έως 38.

ακόμη περισσότερο όταν, όπως θα αναλύσω και στη συνέχεια, η συγκεκριμένη διαπλοκή του αντικειμένου της κρινόμενης δραστηριότητας με την επίμαχη συμφωνία, απόφαση ενώσεως ή εναρμονισμένη πρακτική δεν δικαιολογεί την επίκληση των ανωτέρω λόγων που, με μια πρώτη ματιά, προσδίδουν πράγματι μία ιδιαιτερότητα στις δραστηριότητες παροχής υπηρεσιών ιατρικής ή νοσοκομειακής περιθάλψεως.

112. Εξάλλου, είναι καταρχήν αδιάφορο αν ένα νοσοκομείο είναι δημόσιο ή ιδιωτικό, μολονότι ο δημόσιος χαρακτήρας του νοσοκομείου θα μπορούσε υπό ορισμένες προϋποθέσεις, που θα επισημανθούν στη συνέχεια, να δημιουργήσει αμφιβολίες για τον χαρακτηρισμό του ως επιχειρήσεως.

113. Όπως εύστοχα επισημαίνει η Επιτροπή, δεν θα μπορούσε να υποστηριχθεί ότι, στις σχέσεις τους με τους μη υπαγόμενους στο εθνικό σύστημα κοινωνικής ασφάλισης, τα νοσοκομεία, ακόμη και αν μπορούσαν να χαρακτηρισθούν ως δημόσια, ασκούν δραστηριότητα που εντάσσεται στο πλαίσιο των υπηρεσιών κοινωνικής ασφάλισης. Από τη στιγμή που τα ίδια τα νοσοκομεία επικαλούνται την μη υπαγωγή των κοινοτικών υπαλλήλων στο ανωτέρω πλαίσιο υπηρεσιών, οι σχέσεις τους με τους τελευταίους, μολονότι αφορούν σε ιατρική-νοσοκομειακή περίθαλψη, δεν μπορούν παρά να χαρακτηρισθούν ως καταρχήν οικονομικές, ξένες προς κάθε έννοια εθνικής αλληλεγγύης στο πλαίσιο της κοινωνικής ασφάλισης. Επομένως, δεν υφίσταται περίπτωση εφαρμογής της προμνησθείσας αποφάσεως Poucet και Pistre, με την οποία το Δικαστήριο έκρινε ότι: «τα ταμεία υγείας ή οι οργανισμοί που τα συντρέχουν στη διαχείριση της παρεχόμενης

από το κράτος κοινωνικής ασφάλισης ασκούν λειτουργήματα κοινωνικού αμιγώς χαρακτήρα. Όντως, η δραστηριότητα αυτή στηρίζεται στην αρχή της εθνικής αλληλεγγύης και στερείται οποιουδήποτε κερδοσκοπικού στόχου. Οι καταβαλλόμενες παροχές είναι παροχές προβλεπόμενες από τον νόμο και ανεξάρτητες του ύψους των εισφορών. Εξ αυτού έπεται ότι η σχετική δραστηριότητα δεν είναι οικονομική και ότι, ως εκ τούτου, οι επιφορτισμένοι με αυτήν οργανισμοί δεν αποτελούν επιχειρήσεις κατά την έννοια των άρθρων 85 και 86 της Συνθήκης»⁶⁵. Εξάλλου, εν προκειμένω η φερόμενη συμφωνία αφορά απλώς σε νοσοκομεία και όχι σε ταμεία υγείας ή ασφαλιστικούς οργανισμούς. Επιπλέον, όπως προκύπτει από τα ίδια τα δεδομένα του προδικαστικού ερωτήματος, η EHL, ως σύμπραξη των νοσοκομείων αυτών, έχει τη δυνατότητα να καθορίζει το ύψος των αιτούμενων αντιπαροχών για τις παροχές υπηρεσιών προς τους μη υπαγόμενους στο εθνικό σύστημα κοινωνικής ασφάλισης και μάλιστα μονομερώς, χωρίς να προηγηθεί συμφωνία με τους οικείους ασφαλιστικούς οργανισμούς.

114. Σε σχέση με το τελευταίο αυτό στοιχείο, που συνιστά και το επίμαχο ζήτημα σχετικά με την ενδεχόμενη παράβαση των κανόνων περί ανταγωνισμού, πρέπει να επισημανθεί ότι, όπως έχει δεχθεί και το Δικαστήριο, «ο όρος επιχείρηση, εντασσόμενος στο πλαίσιο του ανταγωνισμού, πρέπει να νοηθεί ως οικονομική ενότητα από την άποψη του αντικειμένου της οικείας συμφωνίας»⁶⁶. Με άλλα λόγια, σε κάθε υπόθεση ο όρος «επιχείρηση» πρέπει να εκληφθεί υπό λειτουργική έννοια, ενόψει της δραστηριότητας που συνδέεται με το αντικείμενο της συγκεκριμένης συμφωνίας, αποφάσεως ενώσεως ή πρακτικής.

65 — Βλ. προμνησθείσα στην υποσημείωση 62 απόφαση Poucet και Pistre, σκέψεις 18 και 19.

66 — Βλ., σχετικά, απόφαση της 12ης Ιουλίου 1984, υπόθεση 170/83, Hydrotherm Gerätebau (Συλλογή 1984, σ. 2999, σκέψη 11).

115. Στην παρούσα υπόθεση, αυτή η λειτουργική προσέγγιση του ζητήματος συνηγορεί υπέρ του ιδιωτικοοικονομικού χαρακτήρα της σχέσεως μεταξύ νοσοκομείων και μη υπαγομένων στο εθνικό σύστημα κοινωνικής ασφάλισης και εξανεμίζει, ακόμη και για τα δημόσια νοσοκομεία, κάθε υποψία δραστηριότητας που συνδέεται με την άσκηση προνομίων δημόσιας εξουσίας, εξυπηρετεί το δημόσιο συμφέρον ή προστατεύει τη δημόσια υγεία. Πραγματικά, όπως έχω επισημάνει και σε προηγούμενο σημείο των προτάσεών μου, θα ήταν πολύ δύσκολο να υποστηριχθεί ότι ο μονομερής καθορισμός ανώτερων τιμών για τους μη υπαγόμενους στο εθνικό σύστημα κοινωνικής ασφάλισης επιβάλλεται από λόγους δημοσίου συμφέροντος ή από λόγους προστασίας της δημόσιας υγείας.

116. Από τη στιγμή που, στις σχέσεις τους με τους μη υπαγόμενους στο εθνικό σύστημα κοινωνικής ασφάλισης, τα νοσοκομεία μπορούν να χαρακτηρισθούν ως επιχειρήσεις, φαίνεται ότι η σύμπραξή τους, εν προκειμένω η EHL, μπορεί να συνιστά ένωση επιχειρήσεων στο πλαίσιο των ανωτέρω σχέσεων. Ωστόσο, καθώς η διάταξη παραπομπής δεν αναφέρεται αναλυτικά στους κανόνες που διέπουν την οργάνωση και λειτουργία της EHL, δεν φαίνεται να μπορούν να εκτιμηθούν από το Δικαστήριο τα στοιχεία τα οποία επικαλείται κυρίως ο Ferlini και σύμφωνα με τα οποία η EHL αποτελεί μη κερδοσκοπική ένωση που έχει νομική προσωπικότητα και πρέπει να θεωρηθεί ένωση επιχειρήσεων κατά την έννοια του άρθρου 85, παράγραφος 1. Στον εθνικό δικαστή, ο οποίος γνωρίζει το εθνικό δίκαιο, ανήκει να κρίνει τα ανωτέρω στοιχεία και να εφαρμόσει τα κριτήρια της νομολογίας του

Δικαστηρίου σχετικά με την ύπαρξη «ενώσεως επιχειρήσεων»⁶⁷, δυνάμενος σε κάθε περίπτωση, εφόσον το κρίνει απαραίτητο, να θέσει σχετικό προδικαστικό ερώτημα στο Δικαστήριο. Πρέπει, όμως, να σημειωθεί ότι η διαλεύκανση του ζητήματος της υπάρξεως ή μη υπάρξεως «ενώσεως επιχειρήσεων» ενδέχεται να είναι αλυσιτελής ενόψει των παρατηρήσεων που ακολουθούν σχετικά με την ύπαρξη συμφωνίας, αποφάσεως ενώσεως ή εναρμονισμένης πρακτικής.

β) Επί της υπάρξεως συμφωνίας ή αποφάσεως ενώσεως επιχειρήσεων ή εναρμονισμένης πρακτικής

117. Όπως παρατηρεί η Επιτροπή, το τεθέν προδικαστικό ερώτημα φαίνεται να εκκινεί

67 — Πρέπει να σημειωθεί ότι γίνεται δεκτό πως συντρέχει «ένωση επιχειρήσεων» εφόσον υπάρχει ένα συντονιστικό όργανο, ακόμη και χωρίς να υπάρχει νομική προσωπικότητα (βλ., σχετικά, *Commentaire J. Mégret, op. cit.*, σ. 133 έως 134). Επίσης, το Δικαστήριο έχει κρίνει ότι δεν ενδιαφέρει ο κερδοσκοπικός ή μη στόχος της ενώσεως (βλ. απόφαση της 29ης Οκτωβρίου 1980, υποθέσεις 209/78 έως 215/78 και 218/78, Van Landewyck κ.λπ. (Συλλογή τόμος 1980/III, σ. 207, σκέψη 88)).

Επιπλέον, αξίζει να σημειωθεί ότι, σχετικά με την ύπαρξη «ένωσης επιχειρήσεων», το Δικαστήριο επανέλαβε αρκετές φορές την ιδέα της άμεσης ή έμμελης αντιπροσωπεύσεως των συμφερόντων των επιχειρηματιών ενός συγκεκριμένου τομέα, καθορίζοντας τις προϋποθέσεις υπό τις οποίες τα μέλη ορισμένων επιτροπών στις οποίες ανατίθεται η αρμοδιότητα να συντάσσουν τιμοκατάλογο εφαρμοστέο στο σύνολο των επιχειρήσεων που ασκούν κάποια δραστηριότητα, δεν μπορούν να θεωρηθούν ως εκπρόσωποι των επαγγελματιών επιχειρήσεων στις οποίες αφορούν. Τούτο συμβαίνει σύμφωνα με τη νομολογία του Δικαστηρίου όταν: α) τα μέλη των εν λόγω επιτροπών (επιτροπών κομιστρών) δεν δεσμεύονται από εντολές ή κατευθύνσεις των επιχειρήσεων ή ενώσεων που τους προτείνουν για διορισμό, δεν μπορούν να θεωρηθούν ως συνεδρίασης εκπροσώπων επιχειρήσεων του οικείου τομέα, α) επομένως μπορούν να χαρακτηρισθούν ως ανεξάρτητοι εμπειρογνώμονες και β) τα μέλη αυτών των επιτροπών κομιστρών υποχρεούνται από τον νόμο να καθορίζουν τα κόμιστρα, λαμβάνοντας υπόψη όχι μόνον αποζημιωτικά τα συμφέροντα των επιχειρήσεων ή ενώσεων επιχειρήσεων του τομέα που τα ανέδειξε, αλλά το γενικό συμφέρον και τα συμφέροντα επιχειρήσεων άλλων τομέων ή των χρηστών των υπηρεσιών αυτών (βλ. ενδεικτικά τις αποφάσεις της 17ης Νοεμβρίου 1993, υπόθεση C-185/91, Reiff (Συλλογή 1993, σ. I-5801), της 9ης Ιουνίου 1994, υπόθεση C-153/93, Delta Schiffahrts- und Speditionsgesellschaft (Συλλογή 1994, σ. I-2517), της 5ης Οκτωβρίου 1995, υπόθεση C-96/94, Spedition (Συλλογή 1995, σ. I-2883) και της 17ης Οκτωβρίου 1995, συνεδιασπασθείσες υποθέσεις C-140/94 έως C-142/94, DIP Sra κ.λπ. (Συλλογή 1995, σ. I-3257)).

από την υπόθεση, αν όχι τη βεβαιότητα, ότι υπάρχει συμφωνία μεταξύ των νοσοκομείων του Λουξεμβούργου να εφαρμόζουν ενιαίες τιμές περιθάλψεως λόγω μητρότητας για τα πρόσωπα και οργανισμούς που δεν υπάγονται στο εθνικό σύστημα κοινωνικής ασφάλισης και για τους υπαλλήλους των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων που υπάγονται στο RCAM. Στο πλαίσιο αυτής της συμφωνίας φαίνεται να εντάσσεται και ο καθορισμός από την EHL των τιμών νοσοκομειακής περιθάλψεως που ίσχυαν ύστερα από την 1η Ιανουαρίου 1989 για πρόσωπα και οργανισμούς μη υπαγομένους στο εθνικό σύστημα κοινωνικής ασφάλισης. Αυτός δε ο καθορισμός τιμών φαίνεται να έγινε σεβαστός από τα νοσοκομεία που υπάγονται στην EHL, όπως το CHL.

γ) Επί της παρεμποδίσεως, του περιορισμού ή της νοθεύσεως του ανταγωνισμού

119. Το άρθρο 85, παράγραφος 1, της Συνθήκης απαγορεύει όλες τις συμφωνίες μεταξύ επιχειρήσεων, όλες τις αποφάσεις ενώσεων επιχειρήσεων και κάθε εναρμονισμένη πρακτική που έχουν ως αντικείμενο ή ως αποτέλεσμα την παρεμπόδιση, τον περιορισμό ή τη νοθευση του ανταγωνισμού.

120. Επιπλέον, «σύμφωνα με πάγια νομολογία του Δικαστηρίου δεν χρειάζεται να λαμβάνονται υπόψη οι πραγματικές συνέπειες μιας συμφωνίας όταν προκύπτει ότι σκοπός της είναι να περιορίσει, να παρεμποδίσει ή να νοθεύσει τον ανταγωνισμό. Το ίδιο ισχύει και για μία απόφαση ενώσεως επιχειρήσεων»⁶⁸.

118. Καθώς το άρθρο 85, παράγραφος 1, της Συνθήκης περιλαμβάνει και τις τρεις πιθανές μορφές συνεργασίας (συμφωνία, απόφαση ενώσεως ή εναρμονισμένη πρακτική), η ακριβής διάκριση δεν φαίνεται να έχει μεγάλη σημασία για την απάντηση στο παρόν προδικαστικό ερώτημα. Ωστόσο, από τα ανωτέρω προκύπτει ότι, εν προκειμένω, πρόκειται, κατά πάσα πιθανότητα, για απόφαση ενώσεως επιχειρήσεων, χωρίς βέβαια να αποκλείεται η περίπτωση συμφωνίας μεταξύ επιχειρήσεων ή η ύπαρξη απλά εναρμονισμένης πρακτικής. Σε κάθε περίπτωση, πάντως, ανήκει και πάλι στον εθνικό δικαστή, ο οποίος γνωρίζει καλύτερα τις νομικές πτυχές και τα πραγματικά περιστατικά της υποθέσεως της κύριας δίκης, να προβεί στον προσήκοντα χαρακτηρισμό, εφαρμόζοντας τα πορίσματα της νομολογίας του Δικαστηρίου και θέτοντας ενδεχομένως, εφόσον το κρίνει απαραίτητο, νέο προδικαστικό ερώτημα στο Δικαστήριο σχετικά με τον χαρακτηρισμό αυτόν.

121. Εξάλλου, η οριζόντια συμφωνία, η εναρμονισμένη πρακτική ή η απόφαση ενώσεως επιχειρήσεων του ίδιου τομέα να καθορίσουν ενιαία κλίμακα των τιμών κοστολογήσεως των παρεχόμενων υπηρεσιών αποτελεί, όπως αναφέρουν τόσο η Επιτροπή όσο και ο Ferlini, κλασικό παράδειγμα συμφωνίας που έχει ως αντικείμενο τον περιορισμό του ανταγωνισμού στην οικεία αγορά υπηρεσιών. Για το λόγο δε αυτό, στο στοιχείο α) του άρθρου 85, παράγραφος 1, προβλέπεται ρητώς ως απαγορευμένη περίπτωση παραβάσεως των κανόνων του ελεύθερου ανταγωνισμού ο άμεσος ή

68 — Βλ. απόφαση της 27ης Ιανουαρίου 1987, υπόθεση 45/85, Verband der Sachversicherer (Συλλογή 1987, σ. 405, σκέψη 39).

έμμεσος «καθορισμός των τιμών αγοράς ή πωλήσεως» αγαθών ή υπηρεσιών⁶⁹.

122. Εν προκειμένω, δεν φαίνεται να χωρεί αμφιβολία ότι ο καθορισμός ενιαίων τιμών παροχών νοσοκομειακής περιθάλψεως λόγω μητρότητας για πρόσωπα και οργανισμούς μη υπαγόμενους στο εθνικό σύστημα κοινωνικής ασφάλισης του Λουξεμβούργου εμπίπτει στο πεδίο εφαρμογής της απαγορεύσεως όλων των συμφωνιών μεταξύ επιχειρήσεων, όλων των αποφάσεων ενώσεων επιχειρήσεων και κάθε εναρμονισμένης πρακτικής, που έχουν ως αντικείμενο τον περιορισμό του ανταγωνισμού στο πλαίσιο της παροχής των ανωτέρω υπηρεσιών.

δ) Επί του επηρεασμού του ενδοκοινοτικού εμπορίου

123. Αξίζει να υπομνησθεί ότι, σύμφωνα με την νομολογία του Δικαστηρίου, το άρθρο 85, παράγραφος 1, της Συνθήκης δεν επιβάλλει οι συμφωνίες που διαλαμβάνονται στη διάταξη αυτή να έχουν επηρεάσει το ενδοκοινοτικό εμπόριο, γεγονός άλλωστε το οποίο, στην πλειονότητα των περιπτώσεων, δυσχερώς μπορεί να αποδειχθεί επαρκώς κατά νόμο, αλλά ζητεί να αποδεικνύεται ότι οι συμφωνίες αυτές είναι ικανές να έχουν ένα τέτοιο αποτέλεσμα⁷⁰. Επίσης, σύμφωνα με παγία νομολογία, «για να είναι μια απόφαση,

μα συμφωνία ή μια σύμπραξη ικανές να επηρεάσουν το εμπόριο μεταξύ κρατών μελών, πρέπει, βάσει νομικών ή πραγματικών στοιχείων, να επιτρέπουν να θεωρηθεί με επαρκή βαθμό πιθανότητας ότι μπορούν να ασκήσουν επιρροή, άμεση ή έμμεση, πραγματική ή δυνητική, στα εμπορικά ρεύματα μεταξύ κρατών μελών, δικαιολογώντας τον φόβο ότι μπορούν να εμποδίσουν την πραγματοποίηση ενιαίας αγοράς μεταξύ κρατών μελών»⁷¹.

124. Επιπλέον, σύμφωνα με τη νομολογία του Δικαστηρίου, «το γεγονός ότι μία σύμπραξη για τον καθορισμό τιμών, όπως η επίδικη, δεν έχει ως αντικείμενο παρά μόνο την εμπορία των προϊόντων σε ένα κράτος μέλος δεν αρκεί για να αποκλειστεί η πιθανότητα να μπορεί να επηρεαστεί το εμπόριο μεταξύ των κρατών μελών. Πράγματι, μία σύμπραξη που καλύπτει το σύνολο του εδάφους κράτους μέλους μπορεί, από την ίδια τη φύση της, να έχει ως αποτέλεσμα την παγίωση της στεγανοποίησεως των εθνικών αγορών, εμποδίζοντας κατ' αυτό τον τρόπο την οικονομική αλληλοδιείδυση που επιδιώκει η Συνθήκη και εξασφαλίζοντας την προστασία της εγχώριας παραγωγής. Συναφώς πρέπει να εξακριβωθούν τα μέσα που διαθέτουν οι μετέχοντες στη σύμπραξη για να εξασφαλίσουν ότι η πελατεία θα παραμείνει πιστή, και παράλληλα η σχετική σημασία της συμπράξεως εντός της οικείας

69 — Πβλ. την απόφαση της 3ης Ιουλίου 1985, υπόθεση 243/83, Binon/AMP (Σύλλογη 1985, σ. 2013, σέξη 44) και την προμνησθείσα στην υποσημείωση 68 απόφαση Verband der Sachversicherer (σέξη 41).

70 — Βλ., ενδεικτικά, τις αποφάσεις της 30ής Ιανουαρίου 1985, υπόθεση 123/83, BNIC κατά Clair (Σύλλογη 1985, σ. 391, σέξη 22) και της 17ης Ιουλίου 1997, υπόθεση C-219/95 P, Ferriere Nord κατά Επιτροπής (Σύλλογη 1997, σ. 14411, σέξη 19).

71 — Βλ., ενδεικτικά, την προμνησθείσα στην υποσημείωση 70 απόφαση της 17ης Ιουλίου 1997, Ferriere Nord κατά Επιτροπής (σέξη 20), την απόφαση της 12ης Δεκεμβρίου 1995, υπόθεση C-399/93, Oude Luttikhuis κ.λπ. (Σύλλογη 1995, σ. 14515, σέξη 18) και την προμνησθείσα στην υποσημείωση 67 απόφαση Van Landewyck (σέξη 170).

αγοράς και το οικονομικό πλαίσιο στο οποίο τοποθετείται η σύμπραξη»⁷².

125. Στην παρούσα υπόθεση, ο επιηρεασμός του ενδοκοινοτικού εμπορίου δύναται να προκύψει από το γεγονός ότι η επιβολή υψηλότερων τιμών νοσοκομειακής περιθάλψεως λόγω μητρότητας μπορεί, κατά πάσα πιθανότητα, να οδηγήσει τους μη υπαγόμενους στο εθνικό σύστημα του Λουξεμβούργου να αναζητήσουν νοσηλεία εκτός του Λουξεμβούργου. Με άλλα λόγια, είναι πιθανό η επίμαχη απόφαση της ΕΗΛ, που καθόρισε υψηλότερες τιμές για τους μη υπαγόμενους στο εθνικό σύστημα και για τους κοινοτικούς υπαλλήλους που εργάζονται στο Λουξεμβούργο και υπάγονται στο RCAM, να εκτρέψει από τον αναμενόμενο προσανατολισμό του το εμπόριο παροχής υπηρεσιών νοσοκομειακής περιθάλψεως λόγω μητρότητας στην οικεία αγορά.

126. Μολονότι ανήκει στον εθνικό δικαστή, ο οποίος γνωρίζει καλύτερα το εθνικό δίκαιο και τα πραγματικά ζητήματα της υποθέσεως της κύριας δίκης, να εξετάσει λεπτομερώς τις νομικές και πραγματικές παραμέτρους, βάσει των οποίων μπορεί να πιθανολογηθεί ο ανατέρω επιηρεασμός του ενδοκοινοτικού εμπορίου, αξίζει να επισημανθούν ορισμένα

στοιχεία που, ενόψει των κριτηρίων της νομολογίας, θα μπορούσαν να οδηγήσουν κατά τρόπο θετικό στο εν λόγω συμπέρασμα.

127. Αφενός, ο καθορισμός ανώτερων τιμών νοσοκομειακής περιθάλψεως λόγω μητρότητας, που αφορά στο σύνολο του εδάφους και των νοσοκομείων ενός κράτους μέλους δύναται γενικά, από την ίδια τη φύση του, να έχει ως αποτέλεσμα την παγίωση της στεγανοποίησης της εθνικής αγοράς, εμποδίζοντας κατ' αυτό τον τρόπο την οικονομική αλληλοδιείσδυση που επιδιώκει η Συνθήκη. Το γεγονός δε ότι, στην παρούσα υπόθεση, πρόκειται για το κράτος του Λουξεμβούργου και, κυρίως, για τους κοινοτικούς υπαλλήλους που εργάζονται σ' αυτό, ευνοεί σημαντικά την ανωτέρω πιθανολόγηση. Λόγω της μικρής εκτάσεως αυτού του κράτους μέλους και της γειτνιάσεώς του με άλλα τρία κράτη μέλη (Βέλγιο, Γαλλία και Γερμανία), μπορεί κανείς να θεωρήσει ότι είναι πολύ πιθανό ένα μεγάλο μέρος των κοινοτικών υπαλλήλων που εργάζονται στο Λουξεμβούργο να αναζητήσει νοσοκομειακή περίθαλψη σε νοσοκομεία αυτών των γειτονικών κρατών, όπως επίσης είναι πολύ πιθανό κοινοτικοί υπάλληλοι που εργάζονται στα κράτη αυτά να αποφεύγουν να νοσηλευθούν στα νοσοκομεία του Λουξεμβούργου λόγω των υψηλών για αυτούς τιμών. Εξάλλου, δεν μπορεί να αποκλεισθεί το ενδεχόμενο, που επικαλείται ο Ferlini στις παρατηρήσεις του, τα νοσοκομεία των γειτονικών κρατών να επιχειρήσουν να προσαρμόσουν τις τιμές τους στις υψηλές τιμές που καθόρισε η ΕΗΛ ή το ενδεχόμενο, που επικαλείται η Επιτροπή, οι οργανισμοί, στους οποίους ασφαλίζονται οι μη υπαγόμενοι στο εθνικό σύστημα κοινωνικής ασφάλισης, να συνάψουν συμφωνίες προτιμήσεως με νοσοκομεία ή κλινικές που βρίσκονται σε άλλο κράτος μέλος.

72 — Βλ. την απόφαση της 26ης Νοεμβρίου 1975, υπόθεση 73/74, *Groupement des fabricants de papiers peints κ.λπ.* (Σύλλογη τόμος 1975, σ. 457, σκέψεις 24 έως 26).

Αξίζει να σημειωθεί ότι σε άλλες αποφάσεις το Δικαστήριο φαίνεται περισσότερο απόλυτο, αναφέροντας απλά ότι «η συμφωνία που καλύπτει ολόκληρο το έδαφος ενός των κρατών μελών έχει εξ ορισμού ως αποτέλεσμα την παγίωση στεγανοποίησης της εθνικής αγοράς και τη συνολόουθη παρακώλυση της οικονομικής αλληλοσυνδέσεως που επιδιώκεται με τη Συνθήκη» [βλ. ενδεικτικά, τις αποφάσεις της 17ης Οκτωβρίου 1972, υπόθεση 8/72, *Vereniging van Cementhandelaren κατά Επιτροπής* (Σύλλογη τόμος 1972-1973, σ. 223, σκέψη 29) και της 11ης Ιουλίου 1985, υπόθεση 42/84, *Remia κ.λπ. κατά Επιτροπής* (Σύλλογη 1985, σ. 2545, σκέψη 22)].

128. Αφετέρου, η φύση των επίμαχων υπηρεσιών νοσοκομειακής περιθάλψεως λόγω μητρότητας συμβάλλει ακόμη περισσότερο στην πιθανολόγηση των ανωτέρω⁷³. Η δυνατότητα προβλέψεως της εξέλιξεως της κύησης επιτρέπει συνήθως να προγραμματίζεται ο τόπος του τοκετού. Εξάλλου, θα μπορούσε να υποστηριχθεί ότι οι παρεμφερείς αποστάσεις μεταξύ βελγικών, γαλλικών, γερμανικών και λουξεμβουργιανών νοσοκομείων επιτρέπουν να γίνει επιλογή νοσοκομείου αναλόγως της τιμής των προσφερομένων υπηρεσιών, ακόμη και στην περίπτωση σχετικών εκτάκτων περιστατικών.

129. Στο σημείο αυτό πρέπει να τονισθεί ότι ενδέχεται να διαπιστωθεί από τον εθνικό δικαστή πως οι ανωτέρω πιθανοί περιορισμοί του ενδοκοινοτικού εμπορίου δεν έχουν μέχρι στιγμής διαπιστωθεί στην πράξη — ιδίως στον αισθητό βαθμό που απαιτεί η νομολογία⁷⁴ —, διότι οι επαυξημένες τιμές νοσοκομειακής περιθάλψεως λόγω μητρότητας, που εφαρμόζονται ιδίως στους κοινοτικούς υπαλλήλους, καλύπτονται σε πολύ μεγάλο βαθμό από το RCAM, γεγονός που αμβλύνει τη σημασία που έχει για αυτούς το ύψος των εν λόγω τιμών σχετικά με την επιλογή του νοσοκομείου. Εντούτοις, η ενδεχόμενη αυτή διαπίστωση δεν θα πρέπει να οδηγήσει στο συμπέρασμα ότι δεν υφίσταται επηρεασμός του ενδοκοινοτικού εμπορίου κατά την έννοια των κοινοτικών διατάξεων. Αφενός, πρέπει να υπομνησθεί ότι ο επηρεασμός αυτός αρκεί

να πιθανολογείται και δεν απαιτείται να έχει ήδη συντελεσθεί. Αφετέρου, η κάλυψη των υψηλών τιμών από το RCAM αποτελεί εξωγενή και δεκτικό μεταβολής παράγοντα αναιρέσεως της εμφανίσεως στην πράξη του ανωτέρω πιθανού επηρεασμού, παράγοντα ο οποίος δεν είναι πρόσφορος και διαχρονικά ικανός να αναιρέσει εν γένει το γεγονός ότι ο επίμαχος καθορισμός υψηλότερων τιμών δύναται, από τη φύση του, να επηρεάσει το ενδοκοινοτικό εμπόριο⁷⁵. Συναφώς, στο μέτρο που αυτός ο καθορισμός κριθεί ότι επιφέρει δυσμενή διάκριση λόγω ιθαγένειας και είναι αντίθετος προς το κοινοτικό δίκαιο, είναι σφόδρα πιθανό ότι το RCAM θα παύσει να καλύπτει τις ανωτέρω υψηλές τιμές, οπότε, εφόσον τα νοσοκομεία του Λουξεμβούργου εμμένουν στις τιμές αυτές, θα εμφανισθούν στην πράξη οι συνέπειες τους στο ενδοκοινοτικό εμπόριο.

ε) Επί του αισθητού βαθμού περιορισμού του ανταγωνισμού και επηρεασμού του ενδοκοινοτικού εμπορίου

130. Για να υπάγεται στην απαγόρευση του άρθρου 85, μία συμφωνία, μία απόφαση

73 — Ωστόσο, όπως επισημαίνει και η Επιτροπή, αν οι επίμαχες ανώτερες ενιαίες τιμές αναφέρονται στο σύνολο των υπηρεσιών νοσοκομειακής περιθάλψεως και όχι μόνο στα έξοδα μητρότητας (πβλ. ανωτέρω, σημείο 83 των προτάσεών μου), θα πρέπει αυτό να ληφθεί υπόψη για να εκτιμηθεί στο σύνολό του ο πιθανός επηρεασμός του ενδοκοινοτικού εμπορίου.

74 — Βλ., κατωτέρω, σημεία 130 επ. των προτάσεών μου.

75 — Αξίζει να σημειωθεί ότι το Δικαστήριο, με την απόφασή του της 25ης Οκτωβρίου 1983, υπόθεση 107/82, AEG κατά Επιτροπής (Συλλογή 1983, σ. 3151, σκέψη 60), έκρινε ότι, σχετικά με συμφωνίες που από τη φύση τους δύνανται να επηρεάσουν το ενδοκοινοτικό εμπόριο, «το γεγονός ότι σε δεδομένη στιγμή οι έμποροι που ζητούν να γίνουν δεκτοί σε κάποιο δίκτυο διανομής ή που ήδη έχουν γίνει δεκτοί δεν συμμετέχουν στο ενδοκοινοτικό εμπόριο δεν αρκεί για να αποκλειστεί η πιθανότητα να μπορούν οι περιορισμοί της ελευθερίας δράσεως των εμπόρων να επηρεάσουν το ενδοκοινοτικό εμπόριο, επειδή η κατάσταση είναι δυνατόν να αλλάξει από έτος σε έτος, ανάλογα με τις τροποποιήσεις που επέρχονται στους όρους και στη δομή τόσο της κοινής αγοράς στο σύνολό της όσο και των διαφόρων εθνικών αγορών» [η υπογράμμιση είναι δική μου].

ενώσεως επιχειρήσεων ή μία εναρμονισμένη πρακτική πρέπει να δύναται να επηρεάζει αισθητά το εμπόριο μεταξύ κρατών μελών και τον ανταγωνισμό⁷⁶. Συναφώς, το Δικαστήριο έχει κρίνει ότι «η επιρροή που μπορεί να ασκεί μια συμφωνία στο μεταξύ των κρατών μελών εμπόριο εκτιμάται ιδίως ενόψει της θέσεως και της σημασίας των συμβαλλομένων στην αγορά των οικείων προϊόντων (...). Έτσι, ακόμη και μία συμφωνία αποκλειστικότητας με απόλυτη εδαφική προστασία εκφεύγει της απαγορεύσεως του άρθρου 85 της Συνθήκης, όταν δεν επηρεάζει την αγορά παρά μόνο σε ασήμαντο βαθμό, λαμβανομένης υπόψη της ασθενούς θέσεως που κατέχουν οι ενδιαφερόμενοι στην αγορά των σχετικών προϊόντων (...)»⁷⁷.

131. Εν προκειμένω, στον εθνικό δικαστή, που γνωρίζει καλύτερα τις νομικές και πραγματικές παραμέτρους της υποθέσεως

76 — Βλ. απόφαση της 25ης Νοεμβρίου 1971, υπόθεση 22/71, Béguelin (Συλλογή τόμος 1969-1971, σ. 1001, σκέψη 16).

77 — Βλ. απόφαση της 28ης Απριλίου 1998, υπόθεση C-306/96, Javico (Συλλογή 1998, σ. I-1983, σκέψη 17).

Αξίζει να σημειωθεί ότι η Επιτροπή, προσπαθώντας να καθορίσει ένα συγκεκριμένο όριο για τις συμφωνίες ήσσονος σημασίας που δεν εμπίπτουν στις διατάξεις του άρθρου 85, παράγραφος 1, θεώρησε ότι τέτοιου είδους συμφωνίες είναι οι οριζόντιες συμφωνίες, όταν το μερίδιο της αγοράς που κατέχουν οι συμμετέχουσες εταιρίες δεν υπερβαίνει το 5 % του μεριδίου της κοινής αγοράς στο οποίο εφαρμόζονται αυτές οι συμφωνίες ή όταν ο συνολικός κύκλος εργασιών, που πραγματοποιείται κατά τη διάρκεια μιας οικονομικής χρήσεως από τις επιχειρήσεις αυτές δεν υπερβαίνει τα 200 εκατομμύρια ECU (βλ. ανακοίνωση της Επιτροπής της 3ης Σεπτεμβρίου 1986 όσον αφορά τις συμφωνίες ήσσονος σημασίας που δεν εμπίπτουν στις διατάξεις του άρθρου 85 παράγραφος 1 της Συνθήκης για την ίδρυση της Ευρωπαϊκής Οικονομικής Κοινότητας, ΕΕ C 231, της 12ης Σεπτεμβρίου 1986, σ. 2). Ωστόσο, όπως αναφέρει η ίδια η Επιτροπή στις παρατηρήσεις της, σε πρόσφατη ανακοίνωση της φαίνεται να μην αποκλείει την περίπτωση, ακόμη και αν τα μερίδια της αγοράς είναι περιορισμένα, δηλαδή κάτω από τα ανωτέρω όρια, να γίνεται δεκτή η εφαρμογή της απαγορεύσεως του άρθρου 85, παράγραφος 1, για ορισμένες κατηγορίες συμφωνιών, όπως αυτές που καθορίζουν τιμές (βλ. την ανακοίνωση όσον αφορά τις συμφωνίες ήσσονος σημασίας που δεν εμπίπτουν στις διατάξεις του άρθρου 85 παράγραφος 1 της Συνθήκης για την ίδρυση της Ευρωπαϊκής Κοινότητας, ΕΕ C 372, της 9ης Δεκεμβρίου 1997, σ. 13).

της κύριας δίκης, ανήκει να εκτιμήσει αν το ενδοκοινοτικό εμπόριο επηρεάζεται αισθητά από την απόφαση της ΕΗΛ, ενόψει της θέσεως που κατέχουν στην οικεία αγορά τα νοσοκομεία του Λουξεμβούργου. Προηγουμένως όμως πρέπει να οριοθετηθεί η οικεία αγορά.

132. Από απόψεως αντικειμένου, φαίνεται ότι η οικεία αγορά περιλαμβάνει τις υπηρεσίες νοσοκομειακής περιθάλψεως λόγω μητρότητας προς τους εργαζόμενους στο Λουξεμβούργο που δεν υπάγονται στο εθνικό σύστημα κοινωνικής ασφαλίσεως του κράτους αυτού. Η εν λόγω αγορά υπηρεσιών φαίνεται πράγματι να παρουσιάζει μία σχετική αυτονομία διότι, όπως τονίζει η Επιτροπή, διαφοροποιείται από την αντίστοιχη αγορά υπηρεσιών προς τους υπαγόμενους στο εθνικό σύστημα, στην οποία οι τιμές έχουν καθορισθεί κατά τρόπο ενιαίο είτε κανονιστικώς είτε βάσει συλλογικών συμβάσεων που καθίστανται αναγκαστικές για όλους. Επιπλέον, πρέπει να επισημανθεί ότι από την άποψη της ζητήσεως, δηλαδή από την άποψη των προσώπων που δεν υπάγονται στο εθνικό σύστημα κοινωνικής ασφαλίσεως και χρειάζονται υπηρεσίες νοσοκομειακής περιθάλψεως λόγω μητρότητας, οι εν λόγω υπηρεσίες δεν μπορούν να υποκατασταθούν από άλλες, γεγονός που ενισχύει ακόμη περισσότερο την αυτονομία της σχετικής αγοράς.

133. Από γεωγραφική άποψη, η οικεία αγορά φαίνεται να είναι δυσχερέστερα προσδιορίσιμη. Ο καθορισμός της εξαρτάται από τον τόπο κατοικίας των εργαζόμενων στο Λουξεμβούργο που δεν υπάγονται στο

εθνικό σύστημα κοινωνικής ασφάλισης και που, στο μεγαλύτερο μέρος τους, φαίνεται να αποτελούνται από κοινοτικούς υπαλλήλους. Συγκεκριμένα, πρέπει να ληφθεί υπόψη η γεωγραφική έκταση του τόπου που περιλαμβάνει νοσοκομειακές εγκαταστάσεις που παρέχουν υπηρεσίες περιθάλψεως λόγω μητρότητας και, ενόψει της φύσεως αυτών των υπηρεσιών, βρίσκονται σε πρόσφορη απόσταση από τον τόπο κατοικίας των ανωτέρω αποδεκτών αυτών των υπηρεσιών. Θα μπορούσε κανείς να ισχυρισθεί ότι, σε γενικές γραμμές, τα ανωτέρω κριτήρια προσδιορίζουν από γεωγραφικής απόψεως μία οικεία αγορά που εκτείνεται, εν προκειμένω, στο σύνολο του εδάφους του Λουξεμβούργου και στο πρόσφορο τμήμα του εδάφους των γειτονικών κρατών.

Συνθήκης ΕΟΚ, πρέπει να ερμηνευθεί υπό την έννοια ότι απαγορεύει μία απόφαση ενώσεως νοσοκομείων, όπως εν προκειμένω η απόφαση της EHL, η οποία καθορίζει για τους υπηκόους κρατών μελών, οι οποίοι εργάζονται στην επικράτεια άλλου κράτους μέλους, όπως εν προκειμένω του Λουξεμβούργου, αλλά δεν υπάγονται στο εθνικό σύστημα κοινωνικής ασφάλισης του κράτους αυτού και στους οποίους περιλαμβάνονται οι υπάλληλοι των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων που υπάγονται στο RCAM, τιμές νοσοκομειακής περιθάλψεως λόγω μητρότητας υψηλότερες αυτών που ισχύουν για τους κατοίκους του κράτους αυτού που υπάγονται στο εθνικό σύστημα κοινωνικής ασφάλισης, εφόσον κριθεί από τον εθνικό δικαστή ότι η ανωτέρω απόφαση είναι ικανή να επηρεάσει κατά τρόπο αισθητό το ενδοκοινοτικό εμπόριο ⁷⁸.

134. Με βάση τα ανωτέρω, στον εθνικό δικαστή ανήκει να προσδιορίσει αν εντός της ως άνω γεωγραφικώς οριζόμενης αγοράς είναι σημαντικό ή μη σημαντικό το μερίδιο της αγοράς των νοσοκομείων που ανήκουν στην EHL σχετικά με την παροχή των ανωτέρω υπηρεσιών στους εργαζόμενους στο Λουξεμβούργο που δεν υπάγονται στο εθνικό σύστημα κοινωνικής ασφάλισης.

στ) Συμπέρασμα επί της προστασίας του ανταγωνισμού

135. Με βάση τις ανωτέρω επισημάνσεις φρονώ ότι το άρθρο 85, παράγραφος 1, της

78 — Στο πλαίσιο της παρούσας υποθέσεως δεν χρειάζεται να εξετασθεί αν μία τέτοια απόφαση ενώσεως νοσοκομείων μπορεί να γίνει απαλλαγής δυνάμει της τρίτης παραγράφου του άρθρου 85 της Συνθήκης ΕΟΚ (μετέπειτα άρθρο 85 της Συνθήκης ΕΚ και νυν άρθρο 81 ΕΚ). Μόνο η Επιτροπή είναι αρμόδια να χορηγήσει τέτοιες απαλλαγές και δεν προέβλεψε από κανένα στοιχείο του φακέλου της υποθέσεως ότι ετέθη ζήτημα ασκήσεως — άρα ούτε ελέγχου από το Δικαστήριο — αυτής της αποκλειστικής αρμοδιότητας.

VI – Πρόταση

136. Προτείνω στο Δικαστήριο να απαντήσει στο προδικαστικό ερώτημα που έθεσε το Tribunal d'arrondissement de Luxembourg (όγδοο τμήμα) ως εξής:

- «1) Το άρθρο 7, παράγραφος 2, του κανονισμού 1612/68 έχει την έννοια ότι αποκλείει την εφαρμογή σε υπηκόους κρατών μελών, οι οποίοι εργάζονται στην επικράτεια άλλου κράτους μέλους, όπως εν προκειμένω του Λουξεμβούργου, αλλά δεν υπάγονται στο εθνικό σύστημα κοινωνικής ασφάλισης του κράτους αυτού και στους οποίους περιλαμβάνονται οι υπάλληλοι των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων που υπάγονται στο RCAM, τιμές ιατρικής και νοσοκομειακής περιθάλψεως λόγω μητρότητας υψηλότερες αυτών που ισχύουν για τους κατοίκους του κράτους αυτού που υπάγονται στο εθνικό σύστημα κοινωνικής ασφάλισης.

- 2) Το άρθρο 85, παράγραφος 1, της Συνθήκης ΕΟΚ, πρέπει να ερμηνευθεί υπό την έννοια ότι απαγορεύει μία απόφαση ενώσεως νοσοκομείων, όπως εν προκειμένω η απόφαση της EHL, η οποία καθορίζει για τους υπηκόους κρατών μελών, οι οποίοι εργάζονται στην επικράτεια άλλου κράτους μέλους, όπως εν προκειμένω του Λουξεμβούργου, αλλά δεν υπάγονται στο εθνικό σύστημα κοινωνικής ασφάλισης του κράτους αυτού και στους οποίους περιλαμβάνονται οι υπάλληλοι των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων που υπάγονται στο RCAM, τιμές νοσοκομειακής περιθάλψεως λόγω μητρότητας υψηλότερες αυτών που ισχύουν για τους κατοίκους του κράτους αυτού που υπάγονται στο εθνικό σύστημα κοινωνικής ασφάλισης, εφόσον κριθεί ότι η ανωτέρω απόφαση είναι ικανή να επηρεάσει κατά τρόπο αισθητό το ενδοκοινοτικό εμπόριο.»